

Opdrachtgever

UWV

Onderzoek

Einddatum – 7 juli 2017

Categorie

Arbeidsparticipatie

Kansen voor lager opgeleiden

Conclusie

Deze publicatie beschrijft de arbeidsmarktpositie van werkende en werkloze laagopgeleiden. Ook komt aan bod welke beroepsrichtingen de beste kansen bieden op werk.

De belangrijkste uitkomsten zijn:

Bijna twee derde van de werkende laagopgeleiden heeft een vast contract. Dat is bijna evenveel als gemiddeld. Ook werken ze vaak fulltime.

63% van de laagopgeleiden met een WW-uitkering vindt binnen een jaar weer een baan. Wel hebben laagopgeleiden een grotere kans om terug te vallen in de WW.

Uitzendwerk is belangrijk voor laagopgeleide werkzoekenden. Hoewel de kans om weer werkloos te worden groter is blijven toch de veruit meeste WW'ers die aan de slag gaan op een uitzendcontract het grootste deel van het jaar aan de het werk.

Beroepen in de techniek en transport & logistiek bieden de beste kans op werk voor laagopgeleiden. Ook in agrarische beroepen zijn er goede kansen op werk, maar daar is het werk vaker seizoensgebonden.

In bedrijfseconomische en administratieve beroepen zijn de kansen op werk voor laagopgeleiden beperkt. De concurrentie tussen werkzoekenden is hier hoog en er verdwijnt vooral op de lagere niveaus veel werk door technologische ontwikkelingen.

Link naar bestand

<http://www.onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/cf32nbol>

Kansen voor laagopgeleiden

Analyse

7 juli 2017

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Inleiding	6
1.1. Aanleiding, afbakening en kenmerken	6
1.2. Opbouw rapport	7
2. Hoe staan laagopgeleiden ervoor?	8
2.1. Hogere werkloosheid laagopgeleiden	8
2.2. Groot aantal werkende laagopgeleiden	10
2.3. Arbeidscontracten van laagopgeleiden	11
2.4. Waar werken laagopgeleiden?	13
3. Kansen voor laagopgeleide werkzoekenden	16
3.1. Waar zitten de vacatures voor laagopgeleiden?	16
3.2. Laagopgeleiden van WW naar werk	17
3.3. Welke beroepen bieden de beste kansen?	20
4. Belemmeringen bij het vinden van werk	23
4.1. Gezondheid en andere problemen	23
4.2. Aanbod van andere groepen	24
4.3. Wel vacatures, geen kandidaten	25
Literatuur	27
Colofon	28

Samenvatting

Wie zijn er laagopgeleid?

Laagopgeleiden hebben alleen basisonderwijs of een vmbo- of mbo-diploma op niveau 1. UWV uit in haar Arbeidsmarktanalyse 2017 haar zorgen over de groep laagopgeleiden. Deze groep is aanzienlijk vaker werkloos en blijft met het aantrekken van de economie kwetsbaar. In 2016 was 22% van de beroepsbevolking van 15 tot 75 jaar laagopgeleid. Het gaat om bijna 2 miljoen laagopgeleide personen die actief zijn op de arbeidsmarkt, werkend of werkloos. Opvallend daarbij is:

- Mannen zijn wat vaker laagopgeleid dan vrouwen;
- Het aandeel laagopgeleiden is hoger dan gemiddeld onder mensen met een niet-westerse migratie achtergrond;
- Ook 55-plussers zijn relatief vaak laagopgeleid.

Onder jongeren (15-25 jaar) is het aandeel laagopgeleiden het grootst. Havo- en vwo-scholieren en mbo-studenten die nog geen diploma hebben worden ook tot de laagopgeleiden gerekend. Deze groep, in dit rapport 'scholieren/studenten' genoemd, heeft een veel beter perspectief op de langere termijn dan volwassenen die geen onderwijs meer volgen. Zij hebben of zoeken vaak louter een bijbaan tijdens de studie. Daarom heeft UWV aan CBS gevraagd om een aantal cijfers over laagopgeleiden uit te splitsen naar scholieren en laagopgeleiden exclusief scholieren/studenten.

Hoge werkloosheid onder laagopgeleiden

Nu de economie aantrekt daalt ook het werkloosheidspercentage onder laagopgeleiden. Maar nog steeds zijn laagopgeleiden vaker werkloos dan middelbaar en hoogopgeleiden. Het werkloosheidspercentage is hoog: exclusief scholieren/studenten is bijna 9% van de laagopgeleiden werkloos tegenover ruim 6% van de middelbaar opgeleiden en bijna 4% van de hoogopgeleiden.

Daarnaast is ruim een derde van de laagopgeleiden (34%) niet actief op de arbeidsmarkt (gemeten over de leeftijdscategorie 25-65 jaar). Ook dat is fors hoger dan gemiddeld (18%). Zij hebben geen werk, zijn niet beschikbaar voor werk en zijn ook niet op zoek naar werk. Het kan zijn dat ze er geen behoefte aan hebben of vanwege zorgtaken niet kunnen of willen werken. Een belangrijke redenen om niet deel te nemen aan de arbeidsmarkt is ziekte of arbeidsongeschiktheid. Maar ook verborgen werkloosheid kan hierbij een rol spelen. Dan gaat het onder andere om mensen die niet (meer) zoeken naar werk omdat ze de hoop hebben opgegeven of mensen die nu niet maar in de nabije toekomst aan de slag willen. Hoe groot deze groep is – die wel zou willen werken, is niet bekend.

Vooraf jongeren (door school en studie) en 55-plussers (vanwege hoge leeftijd/pensioen) zijn niet actief op de arbeidsmarkt. Ook laagopgeleide vrouwen zijn vaker niet actief op de arbeidsmarkt. Dit staat in sterk contrast met middelbaar en vooral hoogopgeleide vrouwen waarvan de arbeidsparticipatie veel hoger is.

Een groot deel van de laagopgeleiden zonder werk ontvangt ook geen uitkering. Ontvangen ze wel een uitkering, dan is dat meestal een arbeidsongeschiktheidsuitkering of een bijstandsuitkering. Een klein deel ontvangt een WW-uitkering. Deze groep heeft de meeste binding met de arbeidsmarkt: ze hebben immers nog recente werkervaring. Veruit de meeste laagopgeleide WW'ers kunnen en willen ook werken. Onder bijstandsgerechtigden en laagopgeleiden met een arbeidsongeschiktheidsuitkering is dit aandeel veel lager.

Veel laagopgeleiden werken

Er zijn ongeveer 1,8 miljoen werkende laagopgeleiden. Ongeveer een kwart hiervan is nog scholier. Er zijn dus 1,3 miljoen werkende laagopgeleiden die geen onderwijs meer volgen. Officiële cijfers wijzen vaak op een kwetsbare positie van laagopgeleide werkenden: ze zijn vaker aangewezen op een flexibel contract en kleinere banen. Deze cijfers worden echter beïnvloed door scholieren/studenten. Kenmerken van werkende laagopgeleiden exclusief scholieren/studenten:

- De meerderheid heeft een vast contract (64%). Dit is bijna evenveel als gemiddeld (67%). Het aandeel flexibele contracten is maar een fractie hoger dan gemiddeld (18% tegen 15%), ze werken bovendien even vaak als zelfstandige als gemiddeld (18%);
- Er is wel een duidelijk verschil in de aard van het flexcontract tussen laagopgeleiden enerzijds en middelbaar en hoogopgeleiden anderzijds. Laagopgeleiden met een flexcontract hebben vaker een oproep/invalidcontract of een contract zonder vaste uren. Ook werken ze vaker op uitzendbasis. De flexibele contracten van laagopgeleiden bieden dus minder zekerheid.
- Laagopgeleiden werken bijna even vaak fulltime als gemiddeld (54% tegen 57% gemiddeld). Een op de vijf werkt op een kleinere baan van maximaal 20 uur per week (tegen een op de acht gemiddeld).

De positie van werkende laagopgeleide scholieren/studenten is daarentegen wezenlijk anders:

- Bijna driekwart heeft een flexibel contract. Zij werken meestal als oproep/invallkracht;
- De meerderheid werkt maximaal 12 uur per week.

Laagopgeleide mannen werken in andere beroepen dan vrouwen

De meeste laagopgeleiden werken in een technisch beroep, maar ook dienstverlenende en transport & logistieke beroepen komen veel voor. Laagopgeleide mannen werken meestal in een technisch of transport & logistiek beroep. Laagopgeleide vrouwen werken vaak in een dienstverlenend, commercieel of administratief beroep. Ook in zorgberoepen werkt een aanzienlijk aantal laagopgeleiden, vooral vrouwen.

Laagopgeleiden doen vaker fysiek zwaar werk met veel herhalende bewegingen en ze moeten vaak kracht zetten. Ook gebruiken ze meer dan gemiddeld gereedschappen die trillen of schudden en werken ze in een ongemakkelijke houding. Daarnaast worden ze vaker blootgesteld aan gevaarlijke stoffen. De meeste arbeidsongevallen met ernstige gevolgen vinden plaats in sectoren met veel laagopgeleide werknemers zoals in de industrie, bouwnijverheid en transportsector.

Vacatures voor laagopgeleiden vooral in detailhandel, horeca en schoonmaak

In 2016 zijn er in totaal 355.000 vacatures ontstaan op elementair en lager beroepsniveau. Dit zijn niveaus waarin laagopgeleiden goed terecht kunnen. Bij elementaire beroepen gaat het om ongeschoold werk. Bij lagere beroepen is doorgaans een vmbo- en soms zelfs een opleiding op mbo-niveau 1 of 2 vereist, maar vaak werken er toch (ook) laagopgeleiden. Een deel kan waarschijnlijk door ervaring en/of certificaten aan de slag in dit soort functies.

Op elementair niveau zijn de meeste vacatures ontstaan in horeca, detailhandel en schoonmaak. Op lager beroepsniveau was er veel vraag naar personeel in detailhandel en horeca, gevolgd door zorg & welzijn, industrie en vervoer & opslag. Op elementair en lager beroepsniveau is er de meeste vraag naar:

Elementair beroepsniveau

- Schoonmaker
- Winkelassistent
- Huishoudelijk medewerker
- Productiemedewerker
- Afwasser

Lager beroepsniveau

- Medewerker bediening horeca
- Vrachtwagenchauffeur binnenland
- Magazijnmedewerker
- Administratief medewerker secretariaat
- Operator procesindustrie

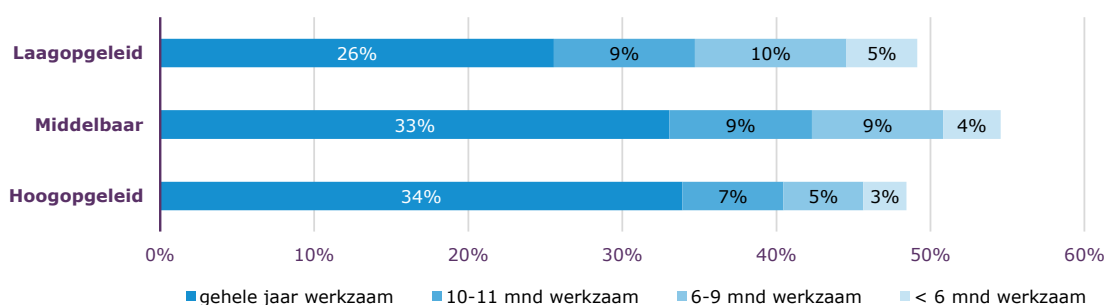
Dit zijn deels ook beroepen waarin veel scholieren en studenten werken (zoals medewerker bediening horeca, keukenhulp).

Groot deel van laagopgeleide WW'ers vindt werk, maar niet altijd voor een heel jaar

Voor mensen met een WW-uitkering is te zien welk deel erin slaagt weer werk te vinden. De helft van de laagopgeleide WW'ers is binnen zes maanden na start van de WW weer aan het werk. Alleen middelbaar opgeleiden vinden vaker werk binnen zes maanden (55%). In het tweede half jaar na aanvang van de WW vinden hoogopgeleiden het vaakst een baan. In totaal vindt 63% van de laagopgeleiden binnen één jaar werk. Dit is iets lager dan gemiddeld (66%).

De kans op werk daalt sterk met het stijgen van de leeftijd; dit geldt voor alle opleidingsniveaus. Laagopgeleide jongeren vinden ruwweg twee keer zo vaak werk dan 50-plussers (70% tegen 33%).

Werkhervatting binnen zes maanden naar duur werkhervatting, instroomcohort november 2014 - oktober 2015

Bron: UWV

Laagopgeleiden die het werk hervatten hebben wel meer moeite om aan het werk te blijven. Ruim een kwart van de laagopgeleide WW'ers vindt binnen 6 maanden werk en blijft vervolgens het hele jaar na de werkhervatting aan het werk. Van de middelbaar en hoogopgeleiden vindt een derde werk waarmee ze (tenminste) het hele jaar daarna aan het werk aan het werk blijven. Weinig laagopgeleiden zijn overigens korter dan een half jaar aan het werk (5%).

Uitzendwerk is vooral voor laagopgeleiden een belangrijk kanaal om werk te vinden: 49% ging aan de slag op een uitzendcontract (tegenover 38% van de middelbaar en 19% van de hoogopgeleiden). Middelbaar en hoogopgeleiden gaan juist vaker aan de slag op een flexibel contract. Slechts 11% van de laagopgeleiden gaat aan de slag op een vast contract. Het grootste deel daarvan blijft een heel jaar aan de slag. Het gaat hier echter maar om kleine aantallen. Er zijn aanzienlijk meer laagopgeleiden die via een uitzendcontract of tijdelijk contract een heel jaar lang aan het werk blijven.

Beste kansen voor technische en transport & logistiek beroepen

Hoewel WW'ers niet representatief zijn voor alle werkzoekende laagopgeleiden is het toch interessant om te kijken welke groepen vaker werk vinden dan anderen. Op elementair en lager niveau zijn er beroepen met goede kansen op werk:

- De werkhervatting van WW'ers met een technisch en transport & logistiek beroep is hoog. In deze beroepen vinden ook de meeste laagopgeleide WW'ers werk voor minimaal één jaar.
- Laagopgeleide WW'ers met een agrarisch beroep vinden het vaakst werk binnen zes maanden. Aandachtspunt is dat het hierbij vaker gaat om seizoenswerk. Het aandeel laagopgeleiden dat 12 maanden aan het werk blijft is relatief laag.
- In de technische en transport & logistieke beroepen is er ook minder concurrentie tussen werkzoekenden onderling. Het aantal cv's per vacature op werk.nl is er beduidend lager dan in andere beroepsrichtingen. Ook in de agrarische beroepen is de concurrentie laag. Qua aantallen is dit echter een kleine beroepsrichting.

Minste kansen in economisch-administratieve beroepen

Met name in de administratieve richting is het aantal werkhervattingen onder laagopgeleiden laag en de concurrentie tussen werkzoekenden is hoog. Voor hen is het lastiger om werk te vinden. Het is belangrijk om laagopgeleide werkzoekenden in deze richting hierop te wijzen en te kijken of ze ook in andere beroepen met betere kansen zouden willen en kunnen werken.

De kans op werk voor laagopgeleiden is momenteel dus het grootst in beroepen waarin veel mannen werken. Vrouwen werken juist vaak in commerciële en administratieve beroepen. Dit zijn de richtingen met minder goede kansen op werk.

Belemmeringen

Er zijn dus zeker kansen op werk, maar het is ook goed om rekening te houden met belemmeringen bij het vinden van werk:

- *Gezondheids- en andere belemmeringen.* De beroepen met goede kansen zijn fysiek vaak zwaarder dan andere beroepen. Dit kan een belemmering zijn om werk te vinden of te behouden. Dit geldt extra sterk voor laagopgeleiden met een bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Zo geeft een aanzienlijk deel van de niet-werkende laagopgeleiden in de bijstand aan niet te kunnen of te willen werken vanwege ziekte of arbeidsongeschiktheid. Ook andere belemmeringen kunnen een rol spelen zoals cognitieve beperkingen, problemen in de thuissituatie, een minder bruikbaar netwerk of middelen om representatief voor de dag te komen. Bovendien speelt vergrijzing een rol. Tegelijkertijd kan werk juist wel leiden tot positieve gezondheidseffecten, vooral op het mentale vlak en het sociaal functioneren. Werken geeft mensen structuur.
- *Ander aanbod.* Werkgevers hebben ook de beschikking over ander aanbod. Zo werken in de horeca en detailhandel veel scholieren en studenten. Banen tot 120% van het minimumloon worden daarnaast relatief vaak ingevuld door arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Dit komt vooral voor in de land- & tuinbouw, transport & logistiek en voedingsmiddelenindustrie. Tenslotte kan ook de doelgroep voor de banenafpraak concurrentie vormen voor laagopgeleiden die niet in het doelgroepregister zijn opgenomen. Doelgroepen die tot de banenafpraak horen zijn onder andere mensen die onder de Participatiewet vallen en die niet 100% van het minimumloon kunnen verdienen, mensen met een WSW-indicatie en mensen met een Wajong-uitkering. Een groot deel van de functies en taken voor de doelgroep voor de banenafpraak bevindt zich in de lagere segmenten.
- *Gebrek aan aansluiting en transparantie.* Soms zijn er wel vacatures maar weten werkgevers en laagopgeleiden elkaar niet te vinden. De oorzaken zijn divers: laagopgeleiden kunnen terughoudend zijn ten aanzien van het type werk dat de beste kansen biedt (vanwege gezondheidsproblemen, vervoersproblemen, zorgtaken). Ook het grote aandeel tijdelijk werk kan een drempel vormen, vanwege onzekerheid of er dan wel weer tijdig recht op een uitkering zal zijn. Soms ook weten ze niet meer goed waar en via welke kanalen ze moeten zoeken.

Totaalbeeld

De analyse maakt één ding goed duidelijk: laagopgeleiden vormen geen uniforme groep. Met een deel van de laagopgeleiden gaat het niet zo slecht. Dat geldt met name voor de groep die werkt op een vast contract, al blijft het verstandig om aandacht te hebben voor de duurzaamheid van het werk op langere termijn. Aan de andere kant is er een grote groep laagopgeleiden die niet werkt, en door allerlei belemmeringen moeite heeft om weer aan het werk te komen. Tussen deze twee uitersten zijn er laagopgeleiden die werken op een flexibel contract en een groter risico lopen op (herhalings)werkloosheid en laagopgeleiden werkzoekenden die er redelijk in slagen weer aan het werk te gaan (met name WW'ers).

Onderstaand schema brengt de samenstelling van de groep laagopgeleiden zo goed mogelijk in beeld, waarbij een indicatieve schatting wordt gegeven van de relatieve omvang van de verschillende subgroepen. De schattingen zijn gebaseerd op cijfers uit 2015-2016. Nu de arbeidsmarkt aantrekt kunnen de verhoudingen inmiddels anders liggen.

Positie laagopgeleiden op de arbeidsmarkt: schatting omvang (doel)groepen

25-65 jaar, (situatie 2015-2016)

Laagopgeleiden, werkend/niet werkend, positie arbeidsmarkt en aandachtspunten		
Werk (61%)	Vast contract (39%)	<ul style="list-style-type: none">○ Aandacht voor duurzame inzetbaarheid, veel relatief zwaar werk, kans automatisering/robotisering
	Zelfstandige (11%)	
	Flexibel (11%)	<ul style="list-style-type: none">○ Relatief veel oproep en uitzendwerk waardoor kans op (herhalings-)werkloosheid
Geen werk (39%)	Kan/wil werken (13%)	<ul style="list-style-type: none">○ Beste kansen in techniek, transport & logistiek en agrarische beroepen○ Veel werkherhvatting in uitzend- en tijdelijk werk, relatief veel herhalingswerkloosheid○ Geen goede kansen in administratieve beroepen
	Kan/wil niet werken (26%)	<ul style="list-style-type: none">○ Deel is ontmoedigd, weet misschien niet meer waar te zoeken○ Niet beschikbaar vanwege gezin-opleiding. Of geen behoefte om te werken vanwege verdienende partner.○ Deel ziek of arbeidsongeschikt/andere belemmeringen○ Deel wil/hoeft niet meer vanwege leeftijd

CBS, Statline Arbeidsdeelname; kerncijfers en CBS Arbeidsparticipatie en afstand tot de arbeidsmarkt 2015.

1. Inleiding

1.1. Aanleiding, afbakening en kenmerken

Laagopgeleiden zijn vaker werkloos dan middelbaar en hoogopgeleiden. In de Arbeidsmarktanalyse 2017 uit UWV haar zorgen over deze groep. Zij hebben vaker een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt.¹ Goede informatie kan helpen bij het oplossen van dit probleem. UWV brengt daarom tegelijkertijd twee producten uit onder de gemeenschappelijke titel 'Kansen voor laagopgeleiden':

- Een **analyse** van de arbeidsmarktpositie en kansen op werk van laagopgeleiden. Dit rapport biedt inzichten voor professionals en onderzoekers die zich beleidsmatig met deze problematiek bezighouden.
- In de **praktijkids** is de analyse vertaald in praktische aanknopingspunten voor adviseurs en klantmanagers die laagopgeleiden helpen bij het zoeken naar werk.

De groep laagopgeleiden is groot en divers: de ene laagopgeleide is de andere niet. Er zijn jongeren en ouderen, er zijn werkenden met een fulltime baan en laagopgeleiden die kleine banen moeten stapelen. Ook onder de niet-werkende laagopgeleiden bestaan grote verschillen. Er zijn werkloze laagopgeleiden die vrij makkelijk aan het werk komen en laagopgeleiden die daar amper nog in slagen. In dit rapport wordt een beeld geschetst van de positie van laagopgeleiden: welk deel ervan werkt, wat zijn de kenmerken van dit werk en waar liggen kansen op werk voor laagopgeleiden?

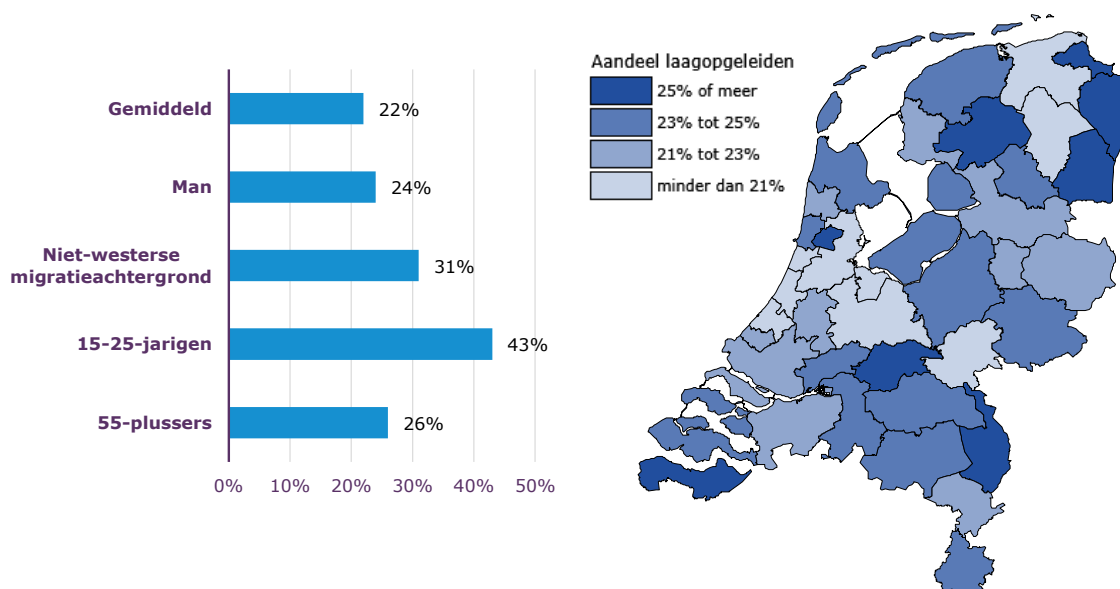
Opleidingsniveau: alleen basisonderwijs, vmbo of mbo-niveau 1

Laagopgeleiden hebben alleen basisonderwijs of een vmbo of een mbo-diploma op niveau 1. Een deel van hen heeft (mogelijk) wel een mbo-opleiding gevolgd, maar is daarmee gestopt. In beleidsstukken wordt ook wel gesproken over de groep 'zonder startkwalificatie'. Ook in dit rapport is deze afbakening zoveel mogelijk toegepast.

Kenmerken van de laagopgeleide beroepsbevolking

In 2016 was 22% van de Nederlandse beroepsbevolking² van 15 tot 75 jaar laagopgeleid. Deze groep bestond uit bijna 2 miljoen personen.

Figuur 1.1: Groepen met een hoog aandeel laagopgeleiden
Aandeel laagopgeleiden in beroepsbevolking, 2016

Bron: CBS, Statline, Arbeidsdeelname; kerncijfers

¹ UWV (2017), Arbeidsmarktanalyse 2017

² Tot de beroepsbevolking behoren personen die werken, en personen die werkloos zijn maar wel actief op zoek zijn naar werk en beschikbaar zijn voor werk.

Onder de volgende groepen is het aandeel laagopgeleiden (iets) hoger dan dit gemiddelde³:

- Mannen (24%);
- Mensen met een niet-westerse migratie achtergrond (31%);
- Jongeren tussen 15 en 25 jaar (43%);
- 55-plussers (26%);
- Het aandeel laagopgeleiden is hoog in Zeeuws-Vlaanderen, Zaanstreek, het oosten van Groningen en Drenthe en in delen van Friesland, Gelderland en Limburg.

Officiële cijfers over laagopgeleiden vertekend door scholieren en studenten

Door de afbakening op basis van diploma worden havo- en vwo-scholieren en mbo-studenten (in dit rapport 'scholieren/studenten' genoemd) die nog geen diploma hebben ook tot de laagopgeleiden gerekend. Het hoge aandeel laagopgeleiden onder de jongeren is hier voor een belangrijk deel uit te verklaren. Zo is maar liefst 84% van de laagopgeleide beroepsbevolking tussen 15 en 25 jaar nog scholier. Tussen 2004 en 2014 is het aandeel scholieren/studenten met een betaalde baan sterk toegenomen van 40% naar 60%.⁴ De groep laagopgeleide scholieren/studenten heeft bovendien in het algemeen aanzienlijk betere perspectieven dan volwassen laagopgeleiden. Daarom heeft UWV aan CBS gevraagd om een aantal cijfers over laagopgeleiden uit te splitsen naar scholieren/studenten en laagopgeleiden exclusief scholieren/studenten. Waar mogelijk wordt hiervan in dit rapport gebruik gemaakt. Daarbij is een gemiddelde berekend over vier kwartalen, te weten het derde en vierde kwartaal van 2015 en het eerste en tweede kwartaal van 2016.

1.2. Opbouw rapport

Dit rapport bestaat uit een analyse van:

- De arbeidsmarktpositie van laagopgeleiden (hoofdstuk 2): hoe groot is de werkloosheid, hoeveel mensen werken, op wat voor contract werken ze en in welke sectoren en beroepen werken ze? In dit hoofdstuk wordt hoofdzakelijk gekeken naar CBS-cijfers, waarbij de laagopgeleiden zoveel mogelijk worden uitgesplitst naar scholieren en laagopgeleiden exclusief scholieren.
- In welke sectoren en beroepen liggen kansen op de arbeidsmarkt voor werkzoekende laagopgeleiden (hoofdstuk 3)? Dit hoofdstuk is met name gebaseerd op data van UWV. Hoewel niet op alle punten representatief biedt het mogelijk ook waardevolle aanknopingspunten voor andere laagopgeleide werkzoekenden.
- Belemmeringen op de arbeidsmarkt voor niet-werkende laagopgeleiden (hoofdstuk 4). Hoewel het zinvol is om te benoemen waar de kansen liggen, moet ook rekening worden gehouden met mogelijke belemmeringen. Voor dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van verschillende bronnen.

Afzonderlijk van deze analyse verschijnt een praktijkgids met een aantal praktische aanknopingspunten. Ze zijn te gebruiken door adviseurs en bemiddelaars van gemeenten, UWV of andere organisaties die betrokken zijn bij het aan het werk helpen van laagopgeleiden.

³ CBS (2016), Statline, Arbeidsdeelname; kerncijfers.

⁴ SCP (2016), Aanbod van Arbeid 2016.

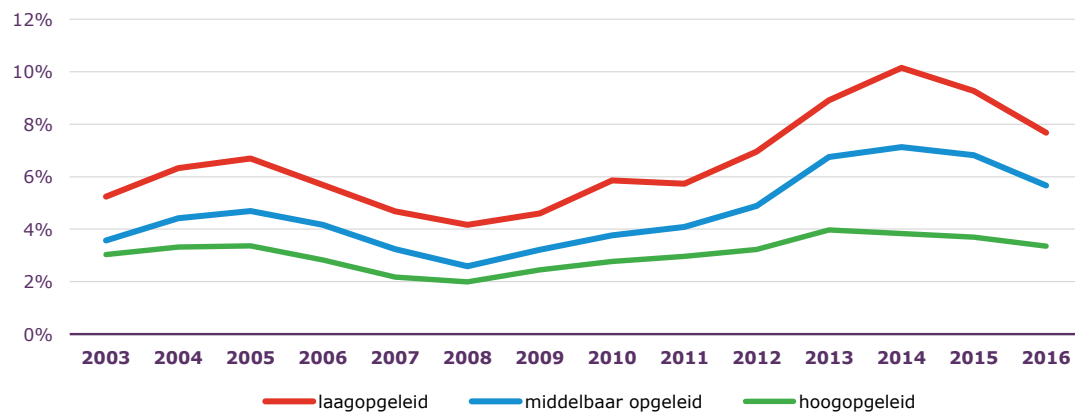
2. Hoe staan laagopgeleiden ervoor?

2.1. Hogere werkloosheid laagopgeleiden

Officiële cijfers laten het al jaren zien: laagopgeleiden zijn vaker werkloos⁵ dan middelbaar en hoogopgeleiden. In absolute aantallen zijn er in 2015/2016 ongeveer 210.000 laagopgeleide werklozen. Ongeveer 40% hiervan is scholier/student. Exclusief scholieren/studenten is bijna 9% van de laagopgeleiden werkloos, tegenover ruim 6% van de middelbaar opgeleiden en bijna 4% van de hoogopgeleiden.⁶

Natuurlijk fluctueert het werkloosheidspercentage in de tijd als gevolg van de conjunctuur. Over cijfers exclusief scholieren/studenten zijn geen tijdreeksen beschikbaar. Daarom is in figuur 2.1 het werkloosheidspercentage gegeven, exclusief de 15 tot 25 jarigen en de 65 tot 75 jarigen. In hoogconjunctuur (zoals rond 2007 en 2008) is het werkloosheidspercentage het laagst. Daarna is een stijging te zien, ook bij middelbaar opgeleiden. Bij de hoogopgeleiden is de toename minder groot. Na 2014 daalt het werkloosheidspercentage van laagopgeleiden harder dan van middelbaar en hoogopgeleiden. Ook laagopgeleiden profiteren dus van het recente economisch herstel. Maar ook nu zijn laagopgeleiden meer dan twee keer zo vaak werkloos dan hoger opgeleiden. Middelbaar opgeleiden zijn duidelijk minder vaak werkloos dan laagopgeleiden, maar het verschil met de hoogopgeleiden lijkt groter te worden en met de laagopgeleiden kleiner.

Figuur 2.1: Werkloosheidspercentages naar opleidingsniveau 2003 – 2016 (25-65-jarigen)

Bron: CBS Statline, Arbeidsdeelname; kerncijfers (bewerking UWV)

Deel van laagopgeleiden niet actief op de arbeidsmarkt, worden niet als werkloos gezien

Een groot deel van de laagopgeleiden is bovendien niet actief op de arbeidsmarkt. Niet actief op de arbeidsmarkt betekent: geen werk, niet beschikbaar voor werk en ook niet op zoek naar werk. Zij behoren niet tot de beroepsbevolking.

Mogelijk is er bij laagopgeleiden vaker sprake van *verborgen werkloosheid*. De Nederlandsche Bank (DNB) onderscheidt meerdere vormen van verborgen werkloosheid:

1. Als iemand in principe wel aan de slag wil, maar niet op zoek gaat naar werk omdat hij of zij verwacht toch geen baan te vinden (ontmoedigden);
2. Mensen die niet direct aan de slag kunnen, maar dat in de (nabije) toekomst wel graag zouden willen, bijvoorbeeld studenten;
3. Ook zijn er bijna een miljoen mensen met een baan, zowel werknemers als zelfstandigen, die graag meer uren zouden willen werken.⁷

⁵ Dit betreft het aandeel van de beroepsbevolking van 15 tot 75 jaar dat werkloos is. Onder werkloos wordt verstaan: geen betaald werk, maar wel actief op zoek naar werk en direct beschikbaar voor werk.

⁶ CBS (2016), Maatwerktabel 15-75 jaar met splitsing naar onderwijsvolgend en niet-onderwijsvolgend

⁷ DNBulletin (2016), Arbeidsmarkt ruimer dan werkloosheid doet vermoeden.

Tabel 2.1: Bevolking en (werkzame en werkloze) beroepsbevolking
25 tot 65 jarigen

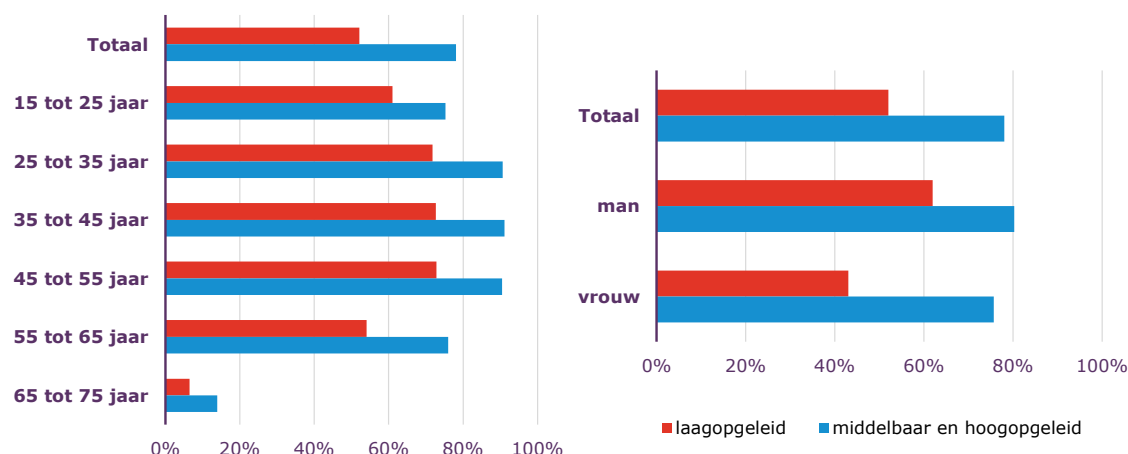
	Laagopgeleiden		Gemiddeld alle opleidingsniveaus
	aantal	aandeel t.o.v. bevolking	aandeel t.o.v. bevolking
Totale bevolking	1.984.000		
Niet-beroepsbevolking	684.000	34%	18%
Beroepsbevolking (bruto arbeidsparticipatie)	1.301.000	66%	82%
waarvan werkzaam (netto arbeidsparticipatie)	1.202.000	61%	78%
waarvan werkloos	99.000		
Werkloosheidspercentage	7,6%		5,1%

Bron: CBS Statline, Arbeidsdeelname; kerncijfers

Laagopgeleiden zijn beduidend minder vaak actief op de arbeidsmarkt dan gemiddeld. In alle leeftijdscategorieën is de bruto arbeidsparticipatie van laagopgeleiden lager dan van middelbaar en hoogopgeleiden. Bij jongeren komt de lagere participatie voornamelijk doordat deze groep nog naar school gaat. De meeste 65-plussers genieten waarschijnlijk van pensioen. Ook bij de 55-plussers neemt de participatie af. Voor een deel zal de hogere leeftijd ook een oorzaak zijn dat ze minder vaak werken. Bij de rest zal het voor het deel gaan om ontmoedigden en/of mensen die zichzelf weinig kans geven om werk te vinden. Andere redenen kunnen zijn ziekte en arbeidsongeschiktheid en zorg voor gezin of huishouden.

Figuur 2.2: Bruto arbeidsparticipatie: aandeel werkenden en werklozen ten opzichte van totale bevolking

2016, naar leeftijd en geslacht

Bron: CBS, Statline, Arbeidsdeelname; kerncijfers

Ook is er een verschil tussen mannen en vrouwen. De bruto arbeidsparticipatie van vrouwen is lager dan van mannen. Voor hoogopgeleiden is het verschil tussen mannen en vrouwen maar klein, voor laagopgeleiden is er echter een groot verschil. Zo is slechts 43% van de laagopgeleide vrouwen actief op de arbeidsmarkt tegenover 71% van de middelbaar opgeleide vrouwen en 82% van de hoogopgeleide vrouwen. Verwacht wordt dat deze kloof tussen laag- en hoogopgeleide vrouwen in de toekomst niet snel kleiner wordt.⁸

Samenstelling groep niet-werkende laagopgeleiden naar uitkering

Op basis van CBS-cijfers is te zien wat voor uitkering niet-werkende laagopgeleiden ontvangen. Het gaat hier wederom om de leeftijdsgroep 25 tot 64-jarigen:

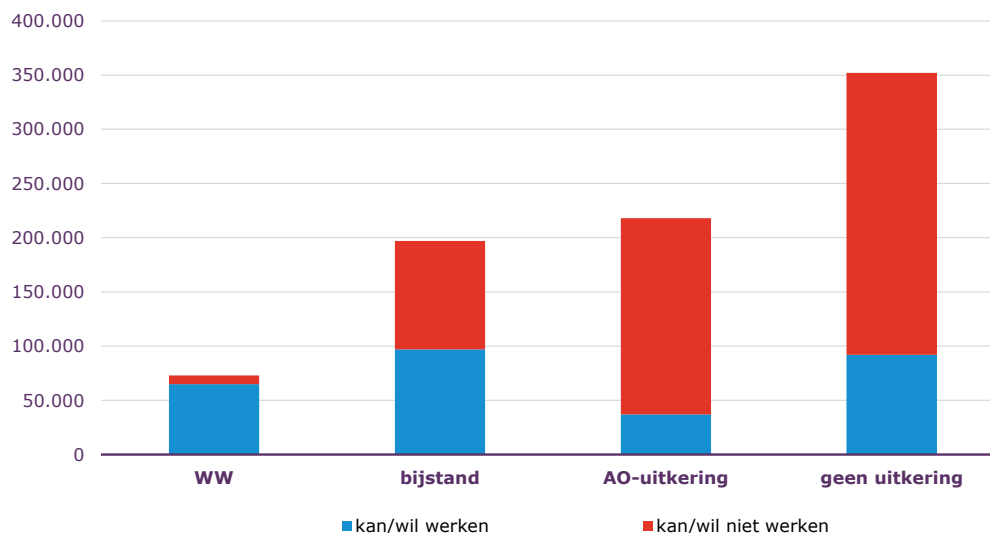
- WW'ers vormen een relatief klein deel van de laagopgeleide niet-werkenden. Een veel groter deel ontvangt een bijstands- of een arbeidsongeschiktheidsuitkering (AO-uitkering);
- Het grootste deel (bijna 90%) van de laagopgeleiden WW'ers geeft aan te kunnen/willen werken;
- Van de laagopgeleiden met een bijstandsuitkering geeft ongeveer de helft (49%) aan te kunnen/willen werken. Van de laagopgeleiden met een AO-uitkering is dat nog geen één op de vijf (17%). Het

⁸ SER (2017), Toekomst van werk.

aandeel dat vanwege ziekte of arbeidsongeschiktheid niet kan/wil werken is hier vanzelfsprekend het hoogst.

- Naast deze groepen zijn er nog laagopgeleiden die niet werken en ook geen uitkering hebben. Dat zijn er ongeveer 352.000. Driekwart geeft aan niet te willen of kunnen werken, voornamelijk vanwege zorg voor gezin/huishouden, hoge leeftijd en/of pensioen en ziekte/arbeitsongeschiktheid.

Figuur 2.3 Samenstelling laagopgeleide niet-werkenden naar uitkeringspositie
Personen 25-65 jaar, 2015

Bron: CBS (2017), Arbeidsparticipatie en afstand tot de arbeidsmarkt 2015, Maatwerktabellenset Participatiepotentieel 2015
 Een persoon die tegelijkertijd meerdere uitkeringen ontvangt, wordt in elke categorie geteld.

Bijzondere groep: voortijdig schoolverlaters

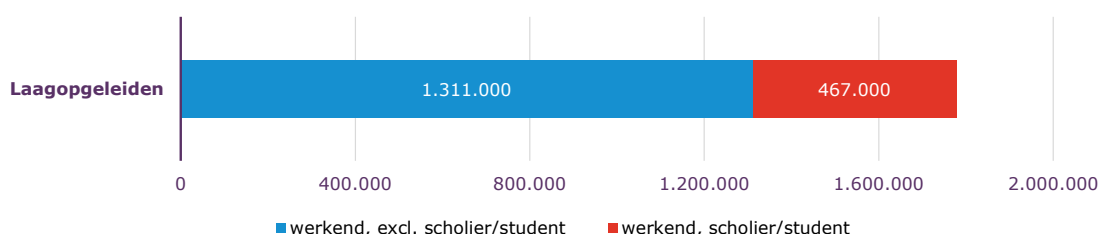
In 2016 waren er 115.000 voortijdig schoolverlaters: dat zijn mensen die zonder diploma op tenminste mbo-niveau 2 of havo/vwo-niveau het onderwijs verlaten. Dit aantal is dalende; in 2010 waren er nog 139.000 voortijdig schoolverlaters. De meeste voortijdig schoolverlaters zijn afkomstig van het mbo. Deze jongeren hebben een kwetsbare arbeidsmarktpositie. Volgens CBS was circa 60% van de voortijdig schoolverlaters van 2012/2013 een jaar na schoolverlaten aan het werk. De overige 40% was niet aan het werk; onbekend is of zij weer een opleiding volgden. Bovendien zijn er vooral zorgen over de vraag of deze groepen wel werk weten te behouden.

De Nederlandse overheid probeert voortijdig schoolverlaten daarom tegen te gaan door onder andere registratie en monitoring, invoeren van de kwalificatieplicht, verzuimbeleid en begeleiding van leerlingen op school.⁹

2.2. Groot aantal werkende laagopgeleiden

Bijna 1,8 miljoen laagopgeleiden werken, een grote groep ondanks de hogere werkloosheid en lagere participatie. Bijna een half miljoen (26%) hiervan is nog scholier/student. De rest - 1,3 miljoen - werkt en volgt geen onderwijs.

Figuur 2.4: Werkende laagopgeleiden
Gemiddelde 2015 kwartaal 3 en 4 en 2016 kwartaal 1 en 2, 15-75 jarigen

Bron: CBS (2016), Maatwerk

⁹ TIER/Platform31 (2014), Voortijdig schoolverlaten.

Daling aantal werkenden gaat ongeveer gelijk op met upgrading beroepsbevolking

Het aantal werkende laagopgeleiden is in tien jaar tijd afgenomen van 2,1 miljoen in 2005 naar 1,8 miljoen in 2015; een daling van 13%. Jongere generaties zijn steeds beter opgeleid. Het aantal laagopgeleiden in de totale bevolking is in dezelfde periode dan ook gedaald, met 12%. Het aantal werkende middelbaar (+2%) en vooral het aantal werkende hoogopgeleiden (+29%) is in dezelfde periode wel toegenomen. De daling van het aantal werkende laagopgeleiden gaat dus ongeveer gelijk op met de upgrading van de beroepsbevolking.

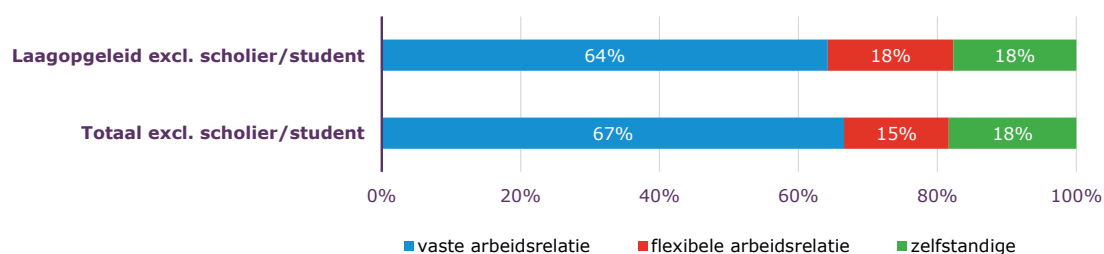
2.3. Arbeidscontracten van laagopgeleiden

Aandeel flex maar fractie hoger

De afgelopen tien jaar is de flexibilisering op de arbeidsmarkt sterk toegenomen. Ook hier wijzen officiële cijfers op een kwetsbare positie van laagopgeleiden: ze zijn vaker aangewezen op flexibele contracten en kleine banen van minder dan 12 uur. Wanneer de laagopgeleide scholieren/studenten buiten beschouwing worden gelaten valt het verschil vrijwel weg. Het aandeel flexibele contracten is maar iets hoger dan gemiddeld.

Figuur 2.5: Aard contract laagopgeleiden in relatie tot gemiddelde

Gemiddelde 2015 kwartaal 3 en 4, 2016 kwartaal 1 en 2, 15-75 jarigen

Bron: CBS (2016), Maatwerk

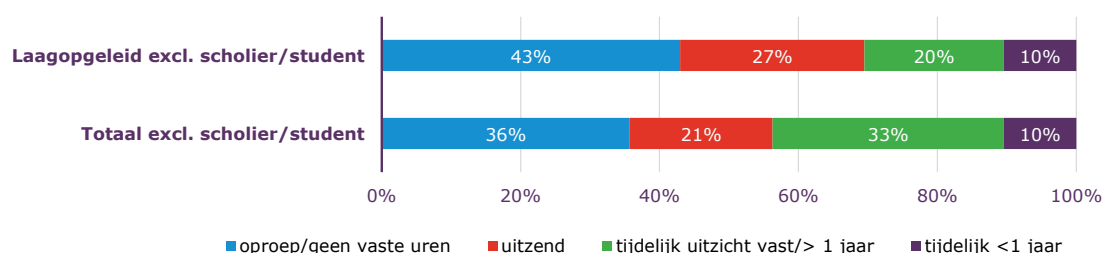
Flex heeft voor laagopgeleiden andere vorm en functie

Het soort flexcontracten is voor laagopgeleiden daarentegen wel anders dan het gemiddelde. Bij ruim vier op de tien flexcontracten van laagopgeleiden gaat het om oproep/invalidwerk of een contract zonder vaste uren (43%). Dat is duidelijk hoger dan gemiddeld. Ook werken laagopgeleiden vaker als uitzendkracht dan gemiddeld.

Middelbaar en hoogopgeleiden hebben dus vaker de meer perspectiefrijke flexcontracten, zoals een tijdelijk contract van minimaal één jaar of een tijdelijk contract met uitzicht op een vast contract. Voor laagopgeleiden (20%) is dit aandeel duidelijk lager dan gemiddeld (33%).

Figuur 2.6: Aard flexcontract laagopgeleiden in relatie tot gemiddelde

Gemiddelde 2015 kwartaal 3 en 4, 2016 kwartaal 1 en 2, 15-75 jarigen

Bron: CBS (2016), Maatwerk

Laagopgeleiden in flexibele schil wel kwetsbaar

Recent onderzoek van CBS laat zien dat het voor mensen die instromen in de flexibele schil zeker niet makkelijk is om aan het werk te blijven¹⁰. De crisis heeft dit de afgelopen jaren verder versterkt.

¹⁰ CBS (2017), Hoogopgeleide flexwerker stroomt vaker door naar vast. In deze analyses zijn de mensen die regulier onderwijs volgen buiten beschouwing gelaten.

Van de mensen die in 2012 instroomden in de flexibele schil was 51% drie jaar later nog aan het werk. De helft van hen had een vast contract en de overige hadden een flexibel contract of werkten als zelfstandige. De rest (49%) was werkloos, al of niet met een uitkering of (soms) pensioen. Voor laagopgeleiden bleek het nog lastiger om aan het werk te blijven. Van degenen die in 2012 instroomden in de flexibele schil was slechts 38% na drie jaar nog aan het werk en 17% had een vast contract. Een ruime meerderheid had dus geen werk meer. CBS heeft niet onderzocht welke redenen hieraan ten grondslag lagen. Mogelijk is er wel een relatie met het gegeven dat laagopgeleiden vaker een oproep-, inval- of uitzendcontract hebben met minder zekerheden. Of wordt van laagopgeleiden het tijdelijke contract minder vaak omgezet in een vast contract. Hoe groot de groep is die vrijwillig niet meer actief is op de arbeidsmarkt, is op basis van dit onderzoek niet aan te geven. Een deel zal immers met pensioen zijn, of toch weer naar school gaan cq gaan studeren of heeft een verdienende partner en/of de zorg voor kinderen. Positief is dat het percentage laagopgeleide flexwerkers dat na een jaar nog aan het werk is geleidelijk aan weer toeneemt (van 53% van de instroom in 2012 tot 57% van de instroom in 2014).

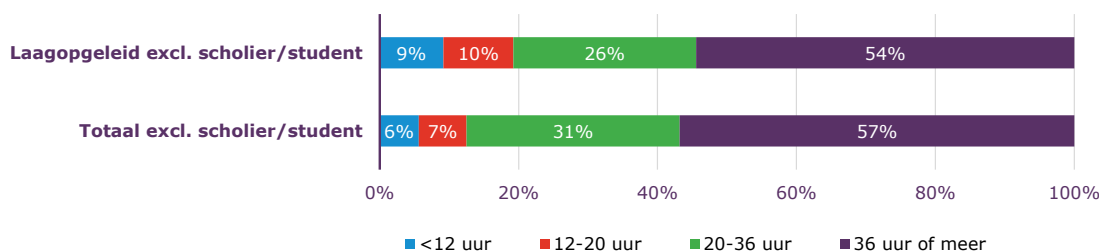
Aantal zelfstandigen groeit sneller onder hoogopgeleiden

Ongeveer 18% van de werkende laagopgeleiden werkt als zelfstandige, waarvan de meesten als zelfstandigen zonder personeel (zzp). Het aantal zelfstandigen en zzp'ers is de afgelopen jaren gegroeid. De toename is het grootst onder hoogopgeleiden. Naast mensen die bewust kiezen voor zelfstandig ondernemerschap, is er een groep die min of meer gedwongen is om als zelfstandige te werken: de schijnzelfstandige. De schattingen hierover lopen uiteen van 2% tot 15%, een beperkt aandeel binnen de groep zelfstandigen. Volgens de OESO kan 1,7% van alle werkenden in Nederland tot schijnzelfstandige worden gerekend. Dit komt neer op 15% van alle zelfstandigen. De schijnzelfstandigen zijn niet alleen te vinden onder laagopgeleiden. Ook onder hoogopgeleiden zijn er schijnzelfstandigen. Zij werken vaak exclusief voor één opdrachtgever. Er is dan sprake van een gezagsverhouding en is er geen vrijheid om werk wel of niet aan te nemen. Zij zijn eigenlijk verkapte werknemers. Het ministerie van SZW voert actief beleid (met de Wet aanpak schijnconstructies) om dit aan te pakken.¹¹

Meeste laagopgeleiden werken fulltime

Ruim de helft (54%) van de laagopgeleiden werkt fulltime. Dit aandeel is maar iets lager dan het gemiddelde. Laagopgeleiden werken iets vaker dan gemiddeld op kleine banen van maximaal 20 uur per week.

Figuur 2.7: Arbeidsduur laagopgeleiden in relatie tot gemiddelde
Gemiddelde 2015 kwartaal 3 en 4, 2016 kwartaal 1 en 2, 15-75 jarigen

Bron: CBS (2016), Maatwerk

Daarnaast is gekeken of laagopgeleiden vaker meerdere banen combineren (bijvoorbeeld om rond te komen). Uit cijfers van CBS blijkt dit niet. Waar 6% van de laagopgeleiden tenminste twee banen combineert, is het aandeel personen met een tweede werkkring juist hoger voor middelbaar en vooral hoogopgeleiden (respectievelijk 7% en 9%). Ook als gekeken wordt naar de ontwikkeling van personen met een tweede werkkring tussen 2006 en 2016 dan is deze trend voor laagopgeleiden niet te zien (mutatie 0%). Bij hoogopgeleiden neemt het aantal personen met een tweede werkkring met 46% toe; voor middelbaar opgeleiden bedraagt de toename 22%.¹²

¹¹ UWV en Panteia (2017), Arbeidsmarktanalyse 2017

¹² CBS (2016), Statline, Werknemers combibanen

Positie scholieren/studenten wezenlijk anders

- Het aandeel flexcontracten (18%) van laagopgeleiden is maar een fractie hoger dan gemiddeld. Daarentegen werkt bijna drie kwart van de scholieren/studenten op een flexibel contract;
- Scholieren/studenten werken hebben meestal een oproep/invalcontract: drie kwart van hen werkt als oproep- of invalkracht zonder vaste uren.
- Bijna twee derde van de laagopgeleide scholieren/studenten heeft een baan van maximaal 12 uur per week.

2.4. Waar werken laagopgeleiden?

Veel werkende laagopgeleiden in groot- en detailhandel

81% van de laagopgeleiden werkt in één van de volgende sectoren:¹³

- Handel (zowel groot- als detailhandel)
- Industrie
- Zakelijke diensten (waaronder bijvoorbeeld schoonmaak)
- Zorg en welzijn
- Bouwnijverheid
- Horeca
- Vervoer en opslag

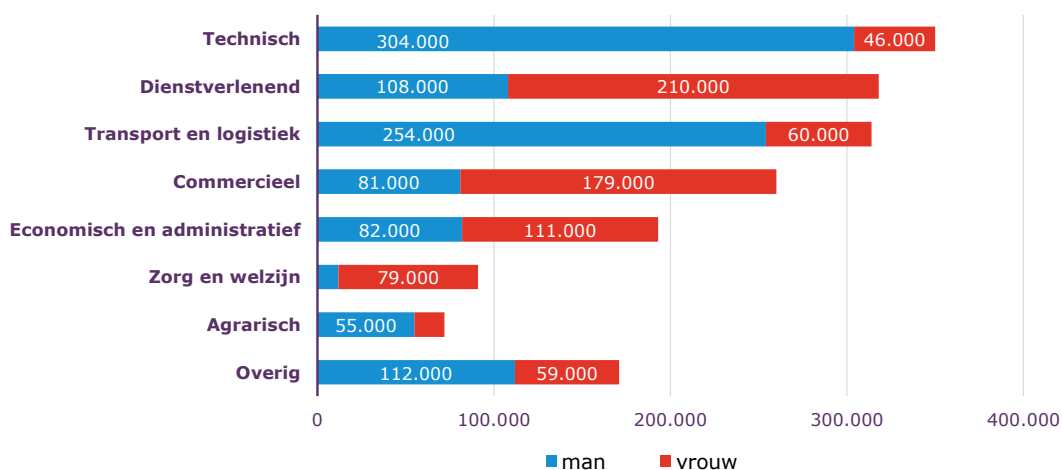
Veel werkende laagopgeleiden in techniek en dienstverlenende beroepen

Traditioneel werkt een groot deel van de laagopgeleiden in een technisch beroep. Hieronder vallen bijvoorbeeld hulpkrachten bouw & industrie, productiemachinebedieners en bouwarbeiders. Andere beroepsrichtingen met veel laagopgeleiden zijn dienstverlenende, transport & logistiek beroepen en commerciële en economisch & administratieve beroepen.

Mannen werken vooral in technische en transport & logistiek beroepen. Vrouwen werken vooral in dienstverlenende en commerciële beroepen. Ook in economisch & administratieve en in zorg & welzijn beroepen werken meer vrouwen dan mannen. In beroepsrichtingen als ICT, creatieve & taalkundige beroepen, openbaar bestuur, managers en pedagogische beroepen werken weinig laagopgeleiden. Deze beroepsrichtingen vormen samen de categorie 'overig'.

Ook SCP constateert grote verschillen bij laagopgeleiden tussen mannen en vrouwen. Dat begint al in het onderwijs waar jongens vaker kiezen voor technische richtingen, terwijl meisjes vaker voor opleidingen in de zorg richting kiezen. Deze keuzes vertalen zich een aantal jaar later in een scheiding tussen 'mannenberoepen' en 'vrouwenberoepen'. Deze verschillen zijn bij laagopgeleiden het grootst.¹⁴

Figuur 2.8: Aantal werkende laagopgeleiden naar beroepsrichting 2016

Bron: CBS (2016), Statline Werkzame beroepsbevolking naar beroep

Naar beroep werken de meeste laagopgeleiden als schoonmaker, lader/losser/vakkenvuller of als verkoopmedewerker detailhandel (zie tabel 2.2). In deze top 10 staan weinig technische beroepen omdat de onderverdeling in vakgebieden hier gedetailleerder is dan bij de andere beroepsrichtingen.

¹³ CBS (2016), Statline, Werkzame beroepsbevolking naar bedrijf

¹⁴ SCP (2017), Leren van verschillen.

Deze aantallen zijn inclusief scholieren/studenten. Op basis van gegevens van ROA is aan te geven hoe hoog het percentage scholieren/studenten is. In een aantal beroepsgroepen werkt een hoog aandeel scholieren/studenten. Uitschieters zijn kassamedewerkers (62%), keukenhulpen (61%), laders/lossers/vakkenvullers (52%) en vuilnisophalers & dagbladenbezorgers (50%). Alleen in de beroepsgroepen vrachtwagenchauffeur, verzorgenden¹⁵ en administratief medewerkers is het aandeel scholieren/studenten minder dan 10%. Ook onder schoonmakers zijn niet heel veel scholieren en studenten te vinden.¹⁶

Tabel 2.2: Top 10 beroepsgroepen met veel laagopgeleiden en aandeel scholieren/studenten volgens ROA

2016 en aandeel scholier/student gemiddelde 2014-2015

Top 10 beroepsgroepen laagopgeleiden	Scholier/student % (ROA)
Schoonmakers	141.000 12%
Laders, lossers en vakkenvullers	141.000 52%
Verkoopmedewerkers detailhandel	131.000 31%
Administratief medewerkers	71.000 7%
Kelners en barpersoneel	71.000 46%
Vuilnisophalers en dagbladenbezorgers	54.000 50%
Verzorgenden	51.000 6%
Vrachtwagenchauffeurs	50.000 2%
Kassamedewerkers	49.000 62%
Keukenhulpen	44.000 61%

Bron: CBS (2016), Statline Werkzame beroepsbevolking naar beroep (absolute aantallen 2016)
ROA (2016), ArbeidsmarktInformatieSysteem (aandeel scholieren/studenten 2014-2015)

Opvallend is dat laagopgeleiden ook regelmatig werkzaam zijn in functies waarvoor een mbo-opleiding bestaat. Dit is bijvoorbeeld het geval bij vrachtwagenchauffeurs en administratief medewerkers. Maar ook in technische beroepen werken vaak mensen zonder mbo-diploma terwijl er voor het betreffende beroep wel een mbo-opleiding bestaat. Mogelijk hebben deze mensen wel (deels) een opleiding gevolgd, maar dit niet afgesloten met een formeel diploma op mbo-niveau. Of ze hebben zich door werkervaring en/of relevante scholingscertificaten hogerop gewerkt en kunnen daardoor toch in deze beroepen werken. Een representatief beeld hiervan is niet te geven, maar uit de werkzoekendenregistratie van UWV blijkt bijvoorbeeld dat werkzoekenden met ervaring als timmerman regelmatig een lagere relevante opleiding op lts/vbo-niveau hebben. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld lassers en plaatwerkers.

Invloed technologie

Sommige sectoren en beroepsrichtingen hebben te maken met digitalisering, automatisering of robotisering, of krijgen hier in de toekomst mee te maken. Hierdoor verdwijnen routinematige taken.

- In de productiegerichte sectoren als de landbouw en industrie speelt dit al lang. In het verleden zijn al veel banen op lager niveau verdwenen. Inmiddels kunnen in de landbouw ook drones en robots ingezet worden, bijvoorbeeld bij het besproeien van gewassen en het oogsten. In de industrie speelt dit ook met de inzet van bijvoorbeeld lasrobots, lasersnijtechnieken en 3D-printing.
- Technologische ontwikkelingen spelen ook een belangrijke rol in meer dienstverlenende sectoren. Daar is de afgelopen jaren sterk ingezet op digitalisering van klantprocessen. Klanten kunnen steeds vaker via internet betalingen doen, verzekeringen afsluiten, aankopen doen en veranderingen doorgeven. Hierdoor verdwijnen banen in administratie en boekhouding.

Het is lastig de effecten van automatisering te kwantificeren. Voor Nederland wordt geschat dat 28% tot 42% van de werkenden een beroep heeft met een grote kans te worden geautomatiseerd. Hierbij is alleen gekeken of het technisch mogelijk is. De maatschappelijke wenselijkheid en een kosten-baten analyse zijn hierbij buiten beschouwing gebleven.¹⁷ Van alle beroepen zijn tot nu toe administratieve beroepen op lager tot middelbaar niveau het hardst getroffen.

Het CPB wijst bovendien op een daling van de werkgelegenheid in het middensegment. De vraag naar middelbaar opgeleiden neemt af doordat machines routinematige taken over (hebben) kunnen nemen. Hierdoor concurreren middelbaar opgeleiden met laagopgeleiden voor banen op lagere niveaus.¹⁸

Op elementair en lager beroepsniveau is de kans op automatisering het grootst, maar voor de diverse beroepsrichtingen verschillend. Zo zijn bijvoorbeeld schoonmaakwerk en verzorgende beroepen maar ten

¹⁵ Het gaat hier om de brede beroepsgroep verzorgenden. Hierin werken veel laagopgeleiden, bijvoorbeeld in een functie als zorg hulp of helpende.

¹⁶ ROA (2016), ArbeidsmarktInformatieSysteem, gemiddelde 2014-2015.

¹⁷ Deloitte (2014), De impact van automatisering op de Nederlandse arbeidsmarkt

¹⁸ CPB (2015), Baanpolarisatie in Nederland.

dele te automatiseren. Anderzijds is het risico op (voortgaande) automatisering in techniek, landbouw en in economisch-administratieve richting groot. De vraag is wel hoe snel deze ontwikkelingen zullen gaan. De inzet van technologie vraagt immers om forse investeringen. Op dit moment is er juist veel vraag naar technici en logistiek personeel. Bovendien is moeilijk te kwantificeren om hoeveel banen dit zal gaan.

Anderzijds kunnen door technologische ontwikkelingen ook weer nieuwe banen ontstaan:

- De ICT is het meest aansprekende voorbeeld van meer en nieuwe banen, maar dit zijn vooral banen voor hoogopgeleiden.
- Ook is er door online webshops meer werkgelegenheid voor chauffeurs van bestelauto's en (kleine) vrachtwagens.
- Ook zijn bepaalde taken en functies (door ICT) beter op te splitsen. Sommige taken zijn nu met behulp van slimme apparaten wel mogelijk voor laagopgeleiden.
- Tot slot zijn er voorbeelden van reshoring: het terughalen van productie naar Nederland. De teruggehaalde activiteiten bieden vaak wel minder werkgelegenheid voor laagopgeleiden.

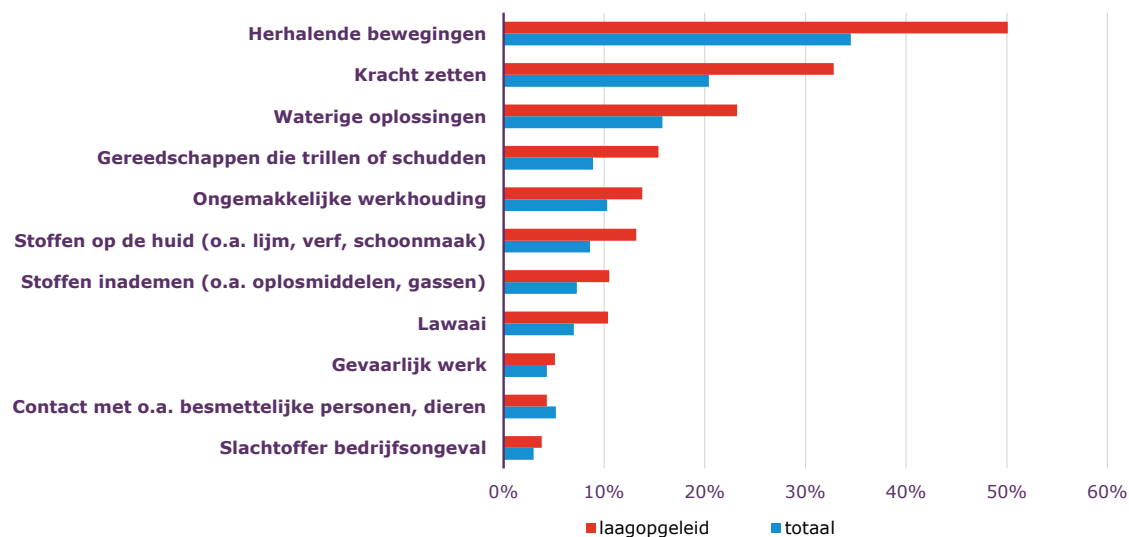
Daarbij worden scholing en training steeds belangrijker. Deelname aan scholingsactiviteiten door laagopgeleiden blijft echter nog steeds achter bij middelbaar en hoogopgeleiden.¹⁹

Laagopgeleiden lopen groter risico op aandoeningen en bedrijfsongevallen

Wanneer gekeken wordt naar het soort werk, dan valt een aantal zaken op:²⁰

- Laagopgeleiden doen vaker fysiek zwaar werk met veel herhalende bewegingen en moeten vaak kracht zetten. Ook gebruiken ze vaker dan gemiddeld gereedschappen die trillingen veroorzaken of schudden en werken ze vaker in een ongemakkelijke werkhouding.
- Ook worden ze vaker aan gevaarlijke stoffen blootgesteld zoals waterige oplossingen, lijm, verf, oplosmiddelen, gassen en rook. Dit kan grote gezondheidsgevolgen hebben. Denk hierbij bijvoorbeeld aan asbestverwijderaars en schilders en drukkerijmedewerkers die met chemicaliën werken. Mensen met een hogere opleiding maken veelal deel uit van het midden of hogere management, en hebben minder contact met het primaire productieproces.²¹
- Laagopgeleiden hebben minder te maken met contact met besmettelijke personen, dieren of materialen. RIVM stelt daarentegen dat ook laagopgeleiden een groter risico lopen op een beroepsgebonden infectieziekte. Deze komen vaak voor in gezondheidszorg, agrarische sector, schoonmaakbranche en voedingsmiddelenindustrie. Daarnaast hebben laagopgeleiden vaker een ongezondere leefstijl: ze roken meer en eten minder vaak gezond. Hierdoor zijn ze ook vatbaarder voor infectieziekten.

Figuur 2.9: Arbeidsomstandigheden, risicofactoren 2016

Bron: TNO, Benchmarktool, Nationale Enquete Arbeidsomstandigheden 2016

De meeste arbeidsongevallen met ernstige gevolgen vinden plaats in sectoren met veel laagopgeleide werknemers, zoals in de industrie, bouwnijverheid en transportsector. Zo hebben bijvoorbeeld monteurs, metselaars, loodgieters, vrachtwagenchauffeurs en arbeiders in de ruwbouw een hogere kans op blijvend letsel. Alleen de sectoren handel en horeca (met ook veel laagopgeleiden) scoren lager.²¹

¹⁹ UWV & Panteia (2017), Arbeidsmarktanalyse 2017

²⁰ TNO (2017), NEA Benchmarktool (<http://www.monitorarbeid.tno.nl/cijfers/nea>).

²¹ RIVM (2016), Gezondheid werkt

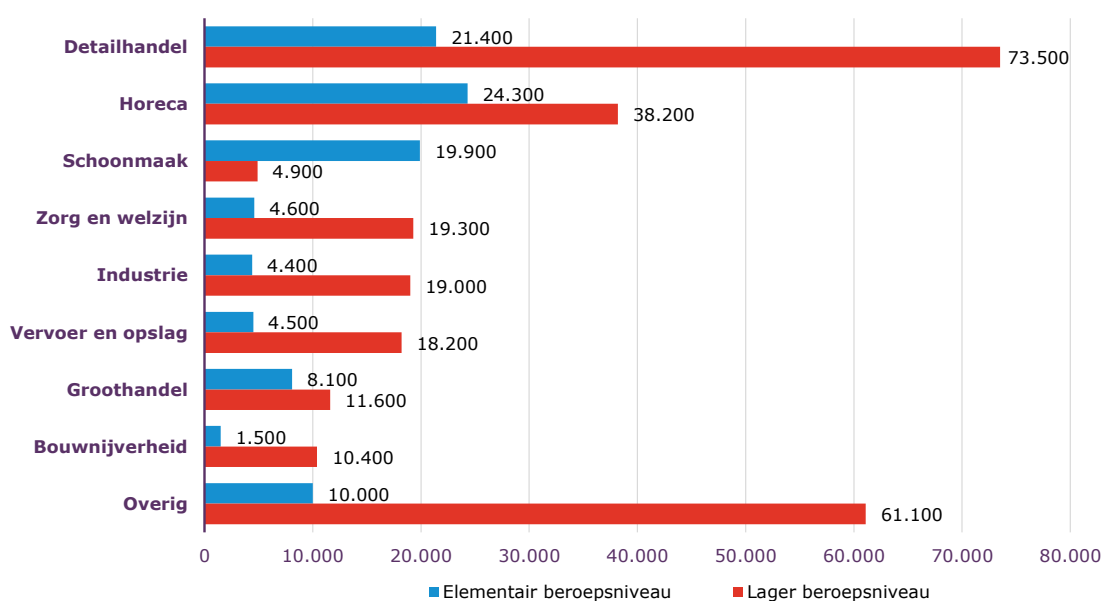
3. Kansen voor laagopgeleide werkzoekenden

3.1. Waar zitten de vacatures voor laagopgeleiden?

Meeste vacatures voor laagopgeleiden in detailhandel

In 2016 ontstonden er in totaal 355.000 vacatures op elementair en lager beroepsniveau. Dit zijn niveaus die relevant zijn voor laagopgeleiden. Bij elementaire beroepen gaat het echt om ongeschoold werk. Bij lagere beroepen is vaak een vmbo- en soms zelfs een opleiding op mbo-niveau 1 of 2 vereist. Niet alle vacatures voor lagere beroepen zijn dus bereikbaar voor laagopgeleiden, maar in de praktijk blijken er toch vaak laagopgeleiden te werken in dit soort functies. Figuur 3.1 geeft een beeld van sectoren met veel vacatures op elementair en lager beroepsniveau.

Figuur 3.1: Sectoren met veel vacatures op elementair en lager beroepsniveau 2016

Bron: UWV

- In 2016 ontstonden op **elementair beroepsniveau** 99.000 vacatures. Vooral in horeca, detailhandel en schoonmaak ontstonden veel vacatures op dit niveau. Ook in de groothandel ontstaan op jaarbasis nog altijd ruim 8.000 vacatures. In de schoonmaak en horeca worden vooral schoonmakers en keukenhulpen gevraagd; in de detailhandel gaat het vooral om laders/lossers/vakkenvullers. Deze worden ook in de groothandel gevraagd, net als hulpverleners bouw & industrie.
- Op **lager beroepsniveau** ontstonden 256.000 vacatures. Vooral de detailhandel springt eruit. Daar is veel vraag naar verkoopmedewerkers detailhandel en kassamedewerkers. Ook in de horeca zijn veel vacatures ontstaan. Daar gaat het vooral om kelners & barpersoneel en keukenhulpen. Andere sectoren met veel vacatures op lager beroepsniveau zijn zorg & welzijn, industrie (met name voedings- en genotmiddelenindustrie en metaalindustrie) en vervoer & opslag. Ook de groothandel en bouwnijverheid zijn van belang. De gevraagde functies zijn divers. In de industrie zijn metaal- en machinemonteurs en machinebedieners gewild, in de groothandel en vervoer & opslag gaat het om logistieke functies. Daarnaast is in de groothandel vraag naar commercieel personeel, bijvoorbeeld in de verkoop. In de bouwnijverheid is vraag naar bouwarbeiders en in zorg & welzijn zijn verzorgenden²² maar ook bijvoorbeeld medewerker bediening horeca en conciërges gewild;
- Daarnaast zijn er nog kleinere sectoren en branches waarbij een groot deel van de vacatures voor lagere functies is. Een voorbeeld is de landbouw. Daar gaat het vaker om seizoenswerk dat voor een deel met arbeidsmigranten wordt ingevuld. Andere interessante branches of sectoren zijn water en afvalverwerking, handel en reparatie van auto's, beveiligingsbranche en cultuur/sport/recreatie.

²² Het gaat hier om de brede beroepsgroep verzorgenden. Hierin werken veel laagopgeleiden, bijvoorbeeld in een functie als zorghulp of helpende.

Breed palet aan vacatures

Onderstaande tabel laat de 20 meest voorkomende vacatures zien op elementair en lager beroepsniveau. Let op: het gaat hier om formeel gepubliceerde vacatures. Vacatures in het informele circuit zijn dan ook niet meegenomen. Veel beroepen in de top 20 zijn dienstverlenend van aard, zoals schoonmaker, medewerker bediening horeca, huishoudelijk medewerker, hulp in de particuliere huishouding en glazenwasser. Ook zijn er veel vacatures voor beroepen in techniek of transport & logistiek zoals productiemedewerker, opperman bouw, bouwtimmerman, onderhoudsschilder, metselaar, koerier, tractorchauffeur en vrachtwagenchauffeur. Er zijn weinig administratieve beroepen die de top 20 halen.

Tabel 3.1: Vacatures elementair en laag niveau naar beroepsklasse 2016

Elementair beroepsniveau	Lager beroepsniveau
1 Schoonmaker (interieur bedrijven, instellingen)	1 Medewerker bediening horeca
2 Winkelassistent	2 Vrachtwagenchauffeur binnenland
3 Huishoudelijk medewerker (hotel, instelling)	3 Magazijnmedewerker
4 Productiemedewerker	4 Administratief medewerker secretariaat
5 Afwasser	5 Mechanisch operator procesindustrie
6 Postbezorger	6 Koerier auto
7 Hulp in de particuliere huishouding	7 Bouwtimmerman
8 Orderpicker	8 Onderhoudsschilder
9 Reinigingsmedewerker	9 Verkoopmedewerker kleding allround
10 Expeditiemedewerker	10 Heftruckchauffeur
11 Inpakker handmatig	11 Receptionist
12 Spuiter	12 Metselaar
13 Schoonmaker (industrieel)	13 Keukenassistent
14 Opperman bouw	14 Taxichauffeur
15 Medewerker cafetaria, counter	15 Verkoopmedewerker telecomartikelen
16 Opperman grond-, weg- en waterbouw (gww)	16 Vakman grond-, weg- en waterbouw (gww)
17 Koerier brommer	17 Promotiemedewerker
18 Tractorchauffeur	18 Dakdekker
19 Glazenwasser	19 Helpende thuiszorg/instelling
20 Lader / lossers spoor-, weg- en luchtvracht	20 Vrachtwagenchauffeur buitenland

Bron: UWV, openstaande vacatures die op werk.nl zichtbaar zijn voor werkzoekenden 2016 en UWV, ontstane vacatures schatting totale vacaturemarkt 2016. Gekeken is welk beroep in beide bronnen voorkomt in de top 20. Vervolgens is de top 20 aangevuld met om en om beroepen uit de twee bronnen.

3.2. Laagopgeleiden van WW naar werk

WW-gerechtigden hebben –vanwege hun recente werkervaring – betere kansen om werk te vinden dan andere groepen niet-werkende werkzoekende laagopgeleiden, zoals bijstandsgerechtigden. Toch kan informatie over WW'ers ook voor andere groepen bruikbare inzichten opleveren, zoals wat kansrijke beroepen zijn of de mogelijkheden en belang van uitzendwerk.

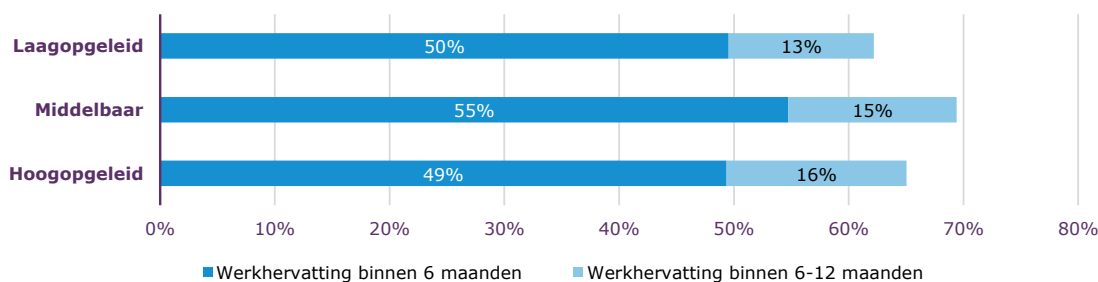
Groot deel laagopgeleide WW'ers aan het werk

In totaal heeft 66% van de WW'ers die in de periode juli 2014 – juni 2015 in de WW terecht kwamen, binnen twaalf maanden een baan gevonden.²³ Voor laagopgeleiden ligt dit percentage wat lager op 63%. In figuur 3.2 is het aandeel weergegeven van de WW'ers die binnen zes maanden en binnen zes tot twaalf maanden werk vonden:

- De helft van de laagopgeleiden (50%) is binnen zes maanden na aanvang van de WW weer aan het werk. Hoogopgeleiden vinden ongeveer even vaak binnen zes maanden werk. Met name middelbaar opgeleiden weten het werk vaker binnen zes maanden te hervatten (55%);
- Nog eens 13% van de laagopgeleide WW'ers vindt in het tweede half jaar werk. Dan loopt het verschil met middelbaar en hoogopgeleiden wat op. Opvallend is dat hoogopgeleiden wel vaker werk vinden in het tweede half jaar. Waarschijnlijk hangt dit samen met de aard van het werk en daaraan gekoppeld de vaak langere sollicitatieprocedures voor hoogopgeleiden.

²³ Hiervoor wordt in de polisadministratie gekeken of mensen na aanvang van de WW een dienstverband zijn gestart.

Figuur 3.2: Werkhervatting binnen zes en twaalf maanden na aanvang van de WW
Instroomcohort juli 2014-juni 2015

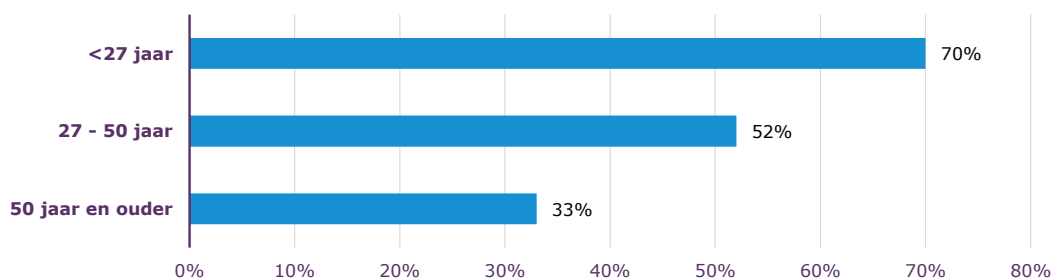

Bron: UWV

Leeftijd belangrijke voorspeller voor werkherhervatting WW'ers

Leeftijd is een zeer belangrijke voorspeller van werkherhervatting binnen zes maanden. Dat geldt niet alleen voor laagopgeleiden, maar ook voor middelbaar en hoogopgeleiden. Bij alle opleidingsniveaus daalt de kans op werk met het stijgen van de leeftijd. Laagopgeleide jongeren onder de 27 jaar vinden ruim twee keer vaker werk binnen zes maanden dan laagopgeleide 50-plussers. Jongeren onder de 27 jaar hebben vaak aanzienlijk korter recht op WW dan oudere generaties. De noodzaak om sneller werk te vinden is bij hen groter.

Figuur 3.3: Werkhervattingspercentage laagopgeleide WW'ers naar leeftijd
Instroomcohort november 2014 t/m oktober 2015; werkherhervatting binnen 6 maanden na aanvang WW

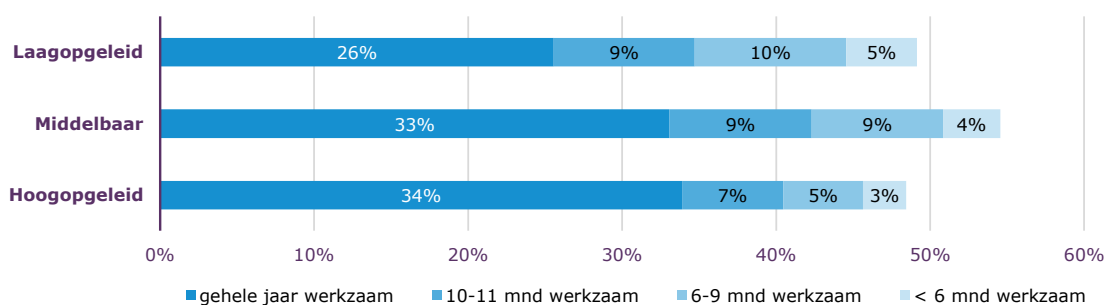

Bron: UWV op basis van koppeling WW-gegevens met polisadministratie

Laagopgeleiden vaker niet een heel jaar lang aan het werk

Van de personen die in de periode november 2014 – oktober 2015 in de WW terecht kwamen is bekend hoe lang zij aan het werk zijn geweest. Dan valt op dat laagopgeleiden minder langdurig aan het werk zijn dan middelbaar en hoogopgeleiden.

Figuur 3.4 Duur van de werkherhervattingen²⁴
Instroomcohort november 2014 – oktober 2015

Bron: UWV

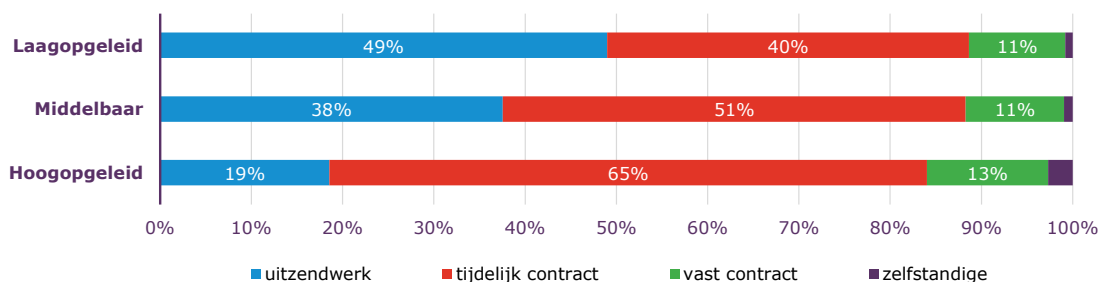
²⁴ Duurzaamheid wordt gemeten met het totaal aantal maanden dat werkherhervatters in het eerste jaar na werkherhervatting werken.

Een kwart van de laagopgeleide WW'ers vindt werk en blijft het hele jaar na werkherhvatting aan het werk, van de middelbaar en hoger opgeleiden is dit ongeveer een derde. Slechts een klein deel van de laagopgeleiden is binnen zes maanden alweer werkloos. Ongeveer 20% is tussen de zes en twaalf maanden aan het werk in het eerste jaar na werkherhvatting. Deze mensen zijn dus een groot deel van het jaar aan het werk maar weten het werk toch niet te behouden. Dit kan te maken hebben met seizoensinvloeden: laagopgeleiden doen vaker seizoenswerk dan middelbaar en hoogopgeleiden.

Laagopgeleiden vaak via uitzendbureau aan het werk

WW'ers krijgen vrijwel nooit direct een vast contract. Dat geldt voor alle opleidingsniveaus. Slechts 11% van de laag- en middelbaar opgeleiden en 13% van de hoogopgeleiden krijgt een vast contract. Uitzendwerk is een belangrijke manier om aan het werk te komen. Dit geldt helemaal voor laagopgeleiden.

Figuur 3.5: Aandeel werkherhvatting naar type contract
Instroomcohort november 2014 – oktober 2015

Bron: UWV

Werkherhvattingen die zowel werknemer als zelfstandige worden, worden geteld als werknemer. De groep zelfstandigen bestaat dus uit personen die alleen als zelfstandige aan de slag gaan.

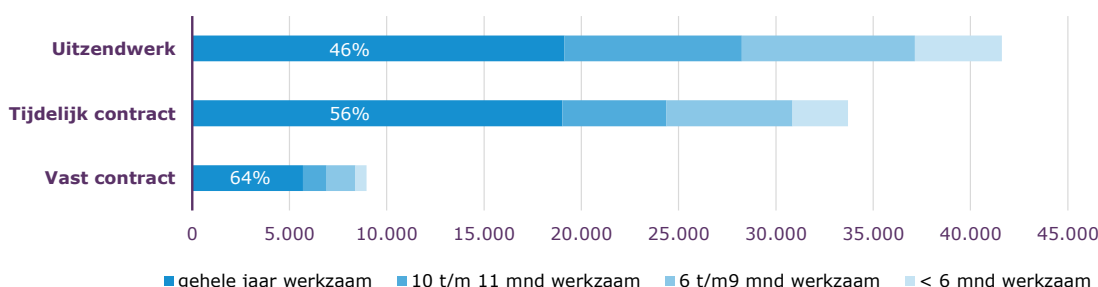
Bijna de helft van de laagopgeleide WW'ers vond weer werk via een uitzendbureau. Daarnaast gaat een groot deel (40%) weer aan het werk via een tijdelijk contract. Bij de hoogopgeleiden ligt het aandeel dat via een tijdelijk contract weer aan de slag gaat relatief hoog. Voor deze groep is uitzendwerk minder belangrijk. Hoogopgeleiden gaan bovendien wat vaker als zelfstandige aan de slag.

Aanzienlijke groep via tijdelijk of uitzendwerk heel jaar aan de slag

Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven is het voor flexwerkers niet altijd makkelijk om aan het werk te blijven:

- Een vast contract biedt nog steeds de beste kans om langdurig aan het werk te blijven. Dat geldt ook voor laagopgeleiden. Bijna twee derde van de groep die direct na de WW een vast contract krijgt is het hele jaar daarna aan het werk. Het gaat hier echter om kleine aantallen. Voor de meeste werkherhvattingen zit een vast contract er niet in.
- 56% van de groep die op een tijdelijk contract en 46% van degenen die op een uitzendcontract aan het werk gaat is een heel jaar lang aan het werk. Deze percentages zijn lager. Maar er zijn aanzienlijk meer laagopgeleiden die via een tijdelijk of uitzendcontract een heel jaar lang aan het werk blijven (het donkerblauwe deel van de balken) dan via een vast contract. Ook is te zien dat een klein deel minder dan zes maanden aan het werk blijft, ook bij de werkherhvattingen op een flexibel contract.

Figuur 3.6 Werkherhvattingen van laagopgeleide WW'ers
Duur werkherhvatting naar contract, instroomcohort november 2014-oktober 2015

Bron: UWV. Gekeken is naar de werkherhvattingen binnen zes maanden na aanvang WW

Laagopgeleide werkzoekenden zullen dus in veruit de meeste gevallen op een tijdelijk of uitzendcontract aan de slag gaan. Hoewel een groot deel van hen in ieder geval een flink deel van het jaar aan het werk blijft, is de kans om opnieuw (tijdelijk) werkloos te worden zeker aanwezig. Flexwerk is lang niet altijd meer een opstap naar een vast contract. Dat geldt extra sterk voor laagopgeleiden.²⁵

3.3. Welke beroepen bieden de beste kansen?

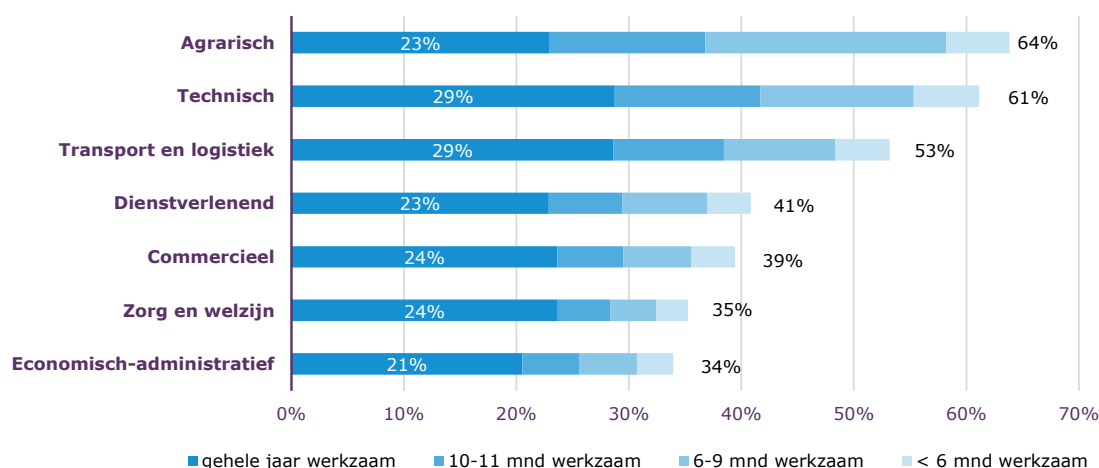
Werkhervatters met technische en transportberoepen vaker heel jaar aan het werk

Hoewel WW'ers niet representatief zijn voor alle werkzoekende laagopgeleiden, is het zinvol om te kijken welke groepen vaker werk vinden dan anderen. Dit maakt het bijvoorbeeld mogelijk om kansrijke beroepen te benoemen. Bij UWV is bekend met welk beroep WW'ers zich hebben ingeschreven. Er kan niet achterhaald worden of WW'ers ook daadwerkelijk in dit beroep aan de slag zijn gegaan. Er zijn duidelijke verschillen tussen beroepsrichtingen:

- Laagopgeleide WW'ers met een agrarisch beroep gaan het vaakst binnen zes maanden weer aan de slag (64%). Dit werk is onderhevig aan seizoenen, waardoor mensen vaker in de WW terecht komen, maar ook weer vrij gemakkelijk werk vinden. Hierdoor is het aantal mensen dat langdurig aan het werk blijft (tenminste één jaar) relatief laag. De meesten zijn na werkhervatting tussen de zes en elf maanden aan de slag. Slechts een klein deel is korter dan zes maanden werkzaam.
- Ook laagopgeleide WW'ers met een technisch beroep vinden vaak werk binnen zes maanden (61%). In de transport & logistiek vindt 53% werk binnen zes maanden. In beide beroepsrichtingen zijn relatief veel laagopgeleide WW'ers het gehele jaar aan het werk.
- Laagopgeleide WW'ers met een bedrijfseconomisch en administratief beroep (34%) en een beroep in zorg & welzijn (35%) vinden het minst vaak werk binnen zes maanden. Met name in economisch-administratieve beroepen is het aantal langdurige werkhervattingen laag.

In hoofdstuk 2 is gebleken dat in technische en transport & logistiek beroepen vooral mannen werken. Van de betere kansen op werk in deze richtingen zullen dan ook meer mannen profiteren.

Figuur 3.7 Duur werkhervattingen laagopgeleide WW'ers naar beroepsrichting
Instroomcohort november 2014 – oktober 2015

Bron: UWV (op basis van WW- en polisadministratie)

Nb: Beroepsrichtingen die weinig voorkomen onder laagopgeleiden zijn dus buiten beschouwing gelaten. Dit zijn ICT beroepen, creatieve & taalkundige beroepen, managers, pedagogische beroepen en beroepen in openbaar bestuur.

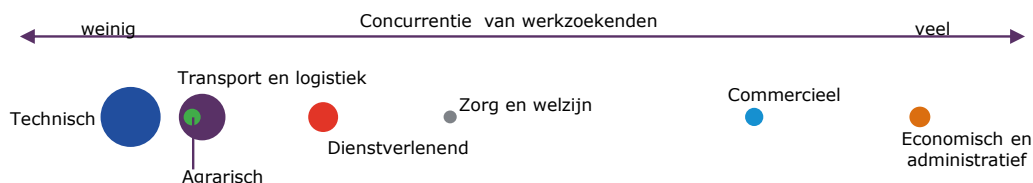
In techniek- en transportberoepen ook minste concurrentie

De goede kansen op werk voor laagopgeleide WW'ers met een technisch en agrarisch beroep worden bevestigd door de verhouding tussen het aantal CV's en vacatures²⁶ op werk.nl. Deze ratio, weergegeven in figuur 3.8, geeft een indicatie of er veel concurrentie is onder werkzoekenden.

²⁵ CBS (2017), Hoogopgeleide flexwerker stroomt vaker door naar vast.

²⁶ Het gaat hierbij niet alleen om vacatures die bij UWV worden gemeld, maar ook om vacatures die door werkgevers zelf op werk.nl worden geplaatst.

Figuur 3.8 Concurrentie voor elementaire en lagere functies naar beroepsrichting
 De omvang van de bol geeft een indicatie van het aantal vacatures

Bron: UWV (werk.nl), november 2016 – april 2017

Hoe hoger het aantal CV's per vacature, hoe meer concurrentie van andere werkzoekenden en hoe moeilijker het is om werk te vinden. Hoe lager deze ratio, hoe minder concurrentie er is van andere werkzoekenden.

- Voor technische beroepen zijn er veel vacatures (grote bol) en relatief weinig CV's per vacature. De concurrentiepositie is daarmee gunstig: laagopgeleide werkzoekende technici hebben weinig concurrentie van andere werkzoekenden in deze richting.
- Ook voor transport & logistiekberoepen zijn er veel vacatures en is de concurrentiepositie gunstig. Dat geldt ook voor de agrarische beroepen, maar in deze richting is het aantal vacatures veel kleiner (kleine bol). Dit is waarschijnlijk een onderschatting omdat in deze sector weinig geworven wordt via gepubliceerde vacatures.
- De gunstige ratio voor technische, agrarische en transport & logistiek beroepen staat in schril contrast met de ratio voor bedrijfseconomische & administratieve beroepen op laag beroepsniveau. Daar zijn er juist veel CV's per vacature en dus veel concurrentie tussen werkzoekenden in deze richting. Ook hebben ze concurrentie van middelbaar opgeleiden die werk zoeken in administratie. Op de middelbare en lagere niveaus verdwijnt immers werk door automatisering. Het vinden van werk in deze richting is dan ook aanzienlijk moeilijker. Dat geldt in iets mindere mate ook voor commerciële beroepen op laag niveau. Ook is het aantal vacatures veel lager (de bol is kleiner).

Beroepen met goede kansen

Onderstaande tabel laat concrete beroepen zien met relatief goede kansen op werk. Daarbij is gekeken naar de uitstroom naar werk onder laagopgeleide WW'ers in combinatie met het aantal cv's per vacature op werk.nl. Het zijn nu niet alleen beroepen in de technische, agrarische en logistieke richtingen. Ook in andere richtingen zijn er specifieke beroepen met goede kansen voor laagopgeleiden.

Tabel 3.2 Beroepen met goede kansen op werk
 2016/2017

Opleidingsniveau basisonderwijs, vmbo, mbo-1	
Schoonmaak-reiniging	Metaal / industrie
gevelreiniger	assemblagemedewerker (voertuigen/metaal)
glazenwasser	machinaal verspaner (draaien, frezen, etc.)
industriële schoonmaker (machines, installaties)	medewerker metaalgieterij
medewerker autowasstraat/autopoetser	metaalbuiger / walsler / perser
reinigingsmedewerker / vuilnisman	plaatwerker / -snijder
schoonmaker cleanrooms	verfspuiter, constructieschilder
straler	Transport en logistiek
Agrarisch-groen-milieu	buschauffeur / touringcarchauffeur
medewerker agrarisch loonwerk / oogstmedewerker	expeditiemedewerker, lader / lossers
medewerker hoveniersbedrijf / groenonderhoud	heftruckchauffeur
Bouwnijverheid	orderpicker/magazijnmedewerker
asbestverwijderaar / sloper	verhuizer
hulparbeider grond-, weg- en waterbouw (gww)	vrachtwagenchauffeur / rijder
opperman / hulparbeider bouw	Voeding
steigerbouwer	medewerker slachterij / visbewerker
straatmaker / rioleringsmedewerker	medewerker vleeswarenindustrie
Veiligheid	Horeca
verkeersregelaar	medewerker fastservice/cafetaria/counter
wegmarkeerder/monteur verkeersafzettingen	

Bron: UWV. In dit overzicht zijn beroepen waarin veel studenten/scholieren werkzaam zijn niet meegenomen.

Opvallend is dat dit vaak beroepen zijn met een sterke fysieke component en waarin (wederom) vooral mannen werkzaam zijn. Beroepen waarin veel vrouwen werken komen vrijwel niet voor op deze lijst, met uitzondering van medewerker fastservice in de horeca. Bovendien is het werk in deze beroepen niet altijd helemaal drempelloos. Voor beroepen als asbestverwijderaar of heftruckchauffeur is toch vaak een (korte) training of certificaat noodzakelijk.

Bij een deel van deze beroepen bestaat (op termijn) het risico dat het werk (deels) wordt overgenomen door technologie zoals robotisering, digitale productie of zelfrijdende auto's. Hoe hard deze ontwikkelingen gaan is op dit moment moeilijk te voorspellen en wisselt per sector. Op dit moment komen mensen met deze beroepen nog juist relatief makkelijk aan het werk. Het is belangrijk dat mensen die in deze beroepen aan de slag gaan aandacht hebben voor ontwikkelingen in het werk. Gaat het werk verdwijnen of veranderen door bijvoorbeeld robotisering en wat zijn de perspectieven?

Laagopgeleiden met middelbaar beroep

Laagopgeleide WW'ers die het werk hervatten vanuit de WW staan regelmatig ingeschreven voor een beroep waarvoor een mbo-opleiding op niveau 2 bestaat. Een aantal van deze beroepen staat in de tabel (bijvoorbeeld vrachtwagenchauffeur of de beroepen in de metaalbewerking). Daarnaast gaat het bijvoorbeeld ook om:

- In de bouw: metselaar, timmerman, tegelzetter, stukadoor, schilder, loodgieter;
- In de metaal/industrie: constructiebankwerker / samenbouwer, lasser op mbo-niveau 3 en 4, operator procesindustrie en pijpfitter.

WW'ers met deze bemiddelingsberoepen slagen er vaak in weer in het werk te gaan. Mogelijk hebben deze mensen wel de opleiding gevolgd, maar dit niet afgesloten met een formeel diploma op mbo-niveau. Ook kan het gaan om laagopgeleiden die zich door werkervaring en/of relevante scholingscertificaten hebben opgewerkt. Daardoor kunnen zij toch in deze beroepen aan de slag. Het kan ook zijn dat deze mensen in een meer ondersteunende rol worden ingezet.

4. Belemmeringen bij het vinden van werk

4.1. Gezondheid en andere problemen

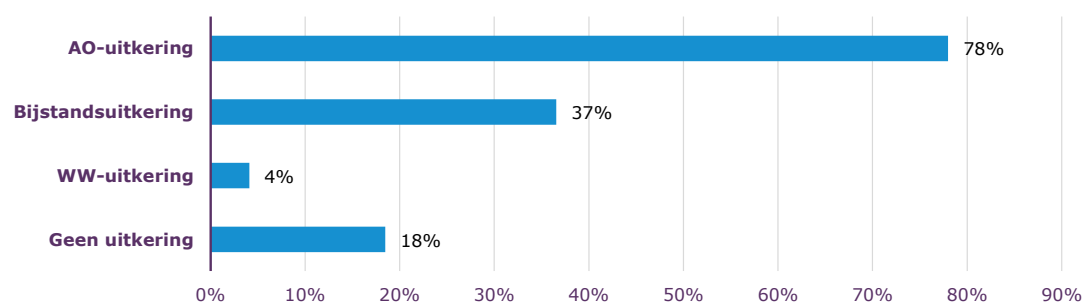
De analyses uit het vorige hoofdstuk hadden vooral betrekking op WW'ers. Deze hebben, in vergelijking met andere groepen, relatief goede kansen op werk. Een belangrijk deel van de laagopgeleide WW'ers kan en wil ook werken. Het beeld is heel anders voor laagopgeleiden met een bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering die in aantal veel omvangrijker zijn. Daarom geeft dit hoofdstuk een breder beeld van de belemmeringen waar vooral laagopgeleiden met een bijstands- of arbeidsongeschiktheidsuitkering mee te maken *kunnen* hebben. Het kan voor hen dan ook lastig zijn om werk te vinden of te behouden. Veel voorkomende belemmeringen voor laagopgeleiden zijn:²⁷

- **Een slechtere gezondheid:** laagopgeleiden voelen zich vaker ongezond, krijgen eerder lichamelijke klachten of chronische ziekten en hebben bovendien vaker meer dan één aandoening. Dit hangt deels samen met een ongezondere leefstijl. Ook op het werk worden ze vaker blootgesteld aan gevaarlijke stoffen, infectieziekten en bedrijfsongevallen.²⁸

Zo geeft een aanzienlijk deel van de niet-werkende laagopgeleiden in de bijstand aan niet te kunnen/willen werken vanwege ziekte of arbeidsongeschiktheid.²⁹ De gezondheid vormt voor deze groep een extra beperking omdat een groot deel van de kansrijkere banen op dit niveau een sterke fysiek component heeft. Onder laagopgeleiden zonder uitkering of met een WW-uitkering is de gezondheidsproblematiek veel kleiner, onder laagopgeleiden met een arbeidsongeschiktheidsuitkering (vanzelfsprekend) veel groter (zie figuur 4.1).

Figuur 4.1 Laagopgeleiden (25-65 jaar) die vanwege ziekte of arbeidsongeschiktheid niet kunnen/willen werken

2015, berekend als aandeel op totale groep niet-werkenden 25-65 jaar

Bron: CBS (2016), Arbeidsparticipatie en afstand tot de arbeidsmarkt 2014 (bewerking UW)

- **Cognitieve beperkingen:** naar schatting is 1% tot 2% van de laagopgeleide bevolking licht verstandelijk beperkt en 20% tot 25% is moeilijk lerend.³⁰ Dit stelt grenzen aan hun schoolbaarheid. Ook is het voor deze groep lastig om mee te kunnen doen in de samenleving en te functioneren in een steeds complexer en dynamischer werkveld;
- **Vergrijzing:** de laagopgeleide bevolking is sterker vergrijsd dan de hoger opgeleide bevolking. Het aandeel 55+ in de laagopgeleide beroepsbevolking (23%) is hoger dan gemiddeld (19%). De komende jaren vergrijsd de laagopgeleide beroepsbevolking harder dan de hoogopgeleide, doordat het aantal 55-minners met een lage opleiding afneemt. Waar oudere werklozen op zichzelf al meer problemen hebben met het vinden van werk, geldt dit voor de combinatie van oud en laagopgeleid nog sterker. Ook hebben laagopgeleiden meer te maken met lichamelijke klachten en chronische ziekten die ook vaak op jonge leeftijd al (zijn) ontstaan;
- **Problemen in de thuissituatie:** laagopgeleiden ervaren vaker problemen in de thuissituatie zoals schulden, alleenstaand ouderschap en kinderen met psychosociale klachten. Vaak is er sprake van meerdere problemen. Dit gaat vaak ten koste van de tijd en energie die mensen kunnen steken in het zoeken naar werk of deelname aan trainingen;

²⁷ Tenzij anders vermeld geldt voor deze paragraaf als bron: SCP (2016), De laagopgeleiden van de toekomst: meer dan een scholingsprobleem.

²⁸ RIVM (2016), Gezondheid werkt.

²⁹ CBS (2016), Arbeidsparticipatie en afstand tot de arbeidsmarkt 2014.

³⁰ Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben een IQ tussen 50 en 70. Moeilijk lerend wil zeggen een IQ tussen 70 en 79. Een IQ tussen 90 en 110 wordt aangeduid als gemiddeld.

- *Minder toegang tot 'hulpbronnen'*: laagopgeleiden hebben (te) weinig geld om representatief voor de dag te komen, hebben vaker moeite met werknemersvaardigheden (zoals bijvoorbeeld op tijd komen) en minder 'kruiwagens' (kleiner netwerk).

Hoeveel procent van de laagopgeleiden met een opeenstapeling van meer problemen kampt is niet bekend, maar aangenomen wordt dat dat substantieel is. Schaarre schattingen lopen uiteen tussen een kwart tot tweederde.

Waar gezondheid en andere problemen een belemmering kunnen vormen voor het vinden van werk, kan werk tegelijkertijd bijdragen aan een betere gezondheid en de oplossing van die problemen. Werklozen die weer een betaalde baan krijgen, geven diverse positieve gezondheidseffecten aan, met name in hun mentale gezondheid en het functioneren in hun sociale omgeving. Werken vermindert de kans op een depressie en geeft mensen structuur en meer eigenwaarde.³¹

4.2. Aanbod van andere groepen

Over het algemeen hebben werkgevers weinig moeite om vacatures voor ongeschoold werk te vervullen. Alleen bij productiefuncties kan het nog wel een lastig zijn om vacatures op lagere niveaus te vervullen.³² Het zijn echter lang niet altijd werkloze laagopgeleiden die worden aangenomen. Werkgevers hebben namelijk ook alternatieven.

Inzet geschoolden op ongeschoold werk

Soms worden op vacatures voor ongeschoold werk toch mensen aangenomen met een hoger opleidingsniveau. Dit speelt waarschijnlijk sterker bij een ruime arbeidsmarkt, waar er veel aanbod is van geschoold personeel. Werkgevers zoeken naar de beste kandidaat voor de baan. Dat een sollicitant een wat hoger niveau heeft dan feitelijk nodig is maakt het soms makkelijker om dingen uit te leggen en hem of haar in te zetten op andere taken.³³

In 2015 is een onderzoek gepubliceerd met de vraag of het aantrekken van hoogopgeleiden in de stad ook leidt tot meer werk voor laagopgeleiden in de stad. Daaruit bleek dat in de periode 1999-2013 een toename van hoogopgeleiden in Nederlandse steden leidde tot een toename van het aantal banen voor laagopgeleiden. De banengroei voor laagopgeleiden ontstond vooral in sectoren en branches die gericht zijn op vrijetijdsbesteding zoals horeca, culturele instellingen en recreatieve voorzieningen. Deze banengroei leidde echter niet tot een lagere werkloosheid onder de laagopgeleiden in die stad. Een van de oorzaken is verdringing. Veel hoog- en middelbaar opgeleiden werken onder hun niveau en nemen zo banen in die ook geschikt zijn voor laagopgeleiden. Dit speelt met name in studentensteden, waar veel studenten een bijbaan hebben (vaak in de horeca). Dit werd ook versterkt door de economische crisis, toen meer middelbaar en hoogopgeleiden (nog) geen baan op hun niveau konden vinden en zo onder hun niveau kwamen te werken.³⁴

Veel scholieren en studenten werken, vooral in horeca en detailhandel

Ook scholieren en studenten doen vaak ongeschoold werk. In 2015 werd ruim een kwart (27%) van de vacatures voor ongeschoold werk vervuld door scholieren en studenten.³⁵ Deze groep is vanwege de minimumjeugdloon³⁶ (die zeker voor de jongste groepen aanzienlijk lager zijn dan het minimumloon voor volwassenen) financieel aantrekkelijk voor werkgevers. Scholieren en studenten zijn de afgelopen tien jaar veel vaker gaan werken.³⁷ Studenten en scholieren werken vooral in de horeca en detailhandel. In de detailhandel is 30% van de aangenomen kandidaten scholier/student; in de horeca is dit 27%. Ook de land- & tuinbouw (15%) en cultuur, sport & recreatie (22%) scoren bovengemiddeld.

Arbeidsmigranten vooral in land- en tuinbouw, logistiek en voedingsindustrie

Met name banen tot 120% van het minimumloon worden relatief vaak ingevuld door arbeidskrachten uit Midden- en Oost-Europa (MOE-landers) (7%).³⁸ Arbeidsmigranten, in Nederland vooral afkomstig uit Polen, komen meestal terecht in laaggeschoold werk. Werkgevers zoeken gemotiveerde en fitte werknemers en vinden niet altijd dat uitkeringsgerechtigden hieraan voldoen.³⁹ Werknemers uit Midden- en Oost-Europa accepteren in de praktijk bovendien minder goede arbeidsvoorwaarden; die zijn ze in het land van herkomst ook vaak niet gewend.

³¹ RIVM (2016), Gezondheid werkt.

³² Berenschot, ADP & Performa Uitgeverij (2016), HR-trends 2016-2017.

³³ Astri (2012), Aansluiting vraag en aanbod laaggeschoold werk.

³⁴ Platform31 (2015), Trickle down in de stad.

³⁵ UWV (2016), Vacatures in Nederland 2015.

³⁶ Momenteel geldt het minimumjeugdloon nog tot 23 jaar. Per 1 juli 2017 wordt dit stapsgewijs afgeschaft vanaf 21 jaar. Jongeren vanaf 21 jaar gaan dan een volwaardig salaris ontvangen. Het loon van jongeren van 18, 19 en 20 jaar stijgt mee om zoveel mogelijk te voorkomen dat leeftijd een rol kan spelen bij het aannemen van mensen. Bron: Rijksoverheid (2017), Minimumjeugdloon omhoog. www.rijksoverheid.nl, 24 januari 2017.

³⁷ SCP (2016), Aanbod van arbeid 2016.

³⁸ CPB (2016), Vraagstukken rond werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

³⁹ Astri (2012), Aansluiting vraag en aanbod laaggeschoold werk.

Vooral in de logistiek, tuinbouw en voedingsindustrie werken flexmigranten als productiemedewerker of agrarisch (hulp)arbeider.⁴⁰ Er is mogelijk een kentering. Tot voor kort was het voor werkgevers vrij makkelijk om arbeidsmigranten voor de tuinbouw te werven. Inmiddels zijn er signalen dat het moeilijker wordt om Polen voor seizoensarbeid in Nederland te werven. Voor Polen zijn er inmiddels betere perspectieven dichterbij huis, onder andere door vergrijzing en de aantrekkende economie en arbeidsmarkt (in Polen zelf of Duitsland). Voor de tuinbouwgebieden die sterk afhankelijk zijn van arbeidsmigranten, zoals het Westland, is dit momenteel reden tot zorg.⁴¹

Doelgroep banenafspraken

Kabinet en werkgevers hebben in het sociaal akkoord van 2013 afgesproken dat er extra banen komen voor mensen met een ziekte of handicap. Werkgevers uit de marktsector moeten tot 2026 in totaal 100.000 extra banen realiseren voor mensen met een ziekte of handicap. De overheid zorgt voor 25.000 extra banen. Dit heet de banenafspraken. Indien de afspraken niet worden gehaald wordt een quotumregeling geactiveerd. Volgens de Quotumwet arbeidsbeperkten moeten werkgevers met meer dan 25 werknemers (of 40.575 verloonde uren) een bepaald percentage mensen met een ziekte of handicap in dienst te nemen. Wanneer ze daar niet aan voldoen kan een boete opgelegd worden.

In het doelgroeppregister staan personen die onder de banenafspraken vallen of die meetellen voor de quotumwet. Hieronder vallen onder andere mensen die onder de Participatiewet vallen en die niet 100% van het minimumloon kunnen verdienen, mensen met een WSW-indicatie en mensen met een Wajong-uitkering.⁴² UWV maakt deze groep inzichtelijk in de kandidatenverkenner banenafspraken. Ongeveer twee derde van de doelgroep uit de kandidatenverkenner banenafspraken is laagopgeleid (voor zover de opleiding bekend is).

Een deel van de laagopgeleiden valt daarmee onder de doelgroep van de banenafspraken, maar zeker niet allemaal. Omdat werkgevers aan de banenafspraken moeten voldoen, kan het voorkomen dat deze groepen concurreren met laagopgeleiden die niet in het doelgroeppregister zijn opgenomen. Uit een enquête onder reïntegratiebedrijven blijkt bijvoorbeeld dat ongeveer 60% van de reïntegratiebedrijven concludeert dat mensen die *niet* zijn opgenomen in de het doelgroeppregister, moeilijker aan een baan komen dan mensen die *wel* in het register staan.⁴³

4.3. Wel vacatures, geen kandidaten

Voor werkgevers is het belangrijk om snel te kunnen beschikken over goede kandidaten. In de praktijk komt het voor dat er wel vacatures zijn, maar geen kandidaten om deze vacatures te vervullen. Dit speelt ook bij functies waarin eigenlijk geen opleidingseisen worden gesteld. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Onderzoek hierover is deels al een aantal jaar oud, maar de uitkomsten zijn waarschijnlijk nog grotendeels actueel.

Terughoudendheid bij laagopgeleiden

Onderzoek laat zien dat laagopgeleiden zeker geen lager arbeidsethos hebben dan hoogopgeleiden.⁴⁴ Wel kunnen ze terughoudend zijn of twijfels hebben ten aanzien van het soort werk:⁴⁵

- Dit is met name bij lange reistijden en onregelmatige werktijden zoals werken in ploegdiensten. Vooral degenen zonder eigen vervoer of met zorg voor kinderen zijn minder flexibel en kunnen twijfels hebben over dit soort werk.
- In mindere mate is er ook terughoudendheid of twijfel ten aanzien van werk waarvoor ze lichamelijk fit moeten zijn, hard moeten kunnen doorwerken of stressbestendig moeten zijn.
- Tenslotte kunnen uitkeringsgerechtigden terughoudend zijn als het gaat om tijdelijk werk. Zo blijken bijstandsontvangers soms te aarzelen om *kort* tijdelijk werk te accepteren omdat ze bang zijn dat de gemeente een hernieuwde uitkeringsaanvraag niet op tijd kan afhandelen. Ze hebben vaak ook geen financiële buffer om één of twee maanden te overbruggen.

Daarentegen vraagt het werk op ongeschoolde en lager niveau om fitheid en is het werk in de regel tijdelijk. Daarmee sluiten vraag en aanbod op de lagere niveaus lang niet altijd op elkaar aan.

⁴⁰ Conclus Research in opdracht van ABU en NBBU (2017), Flexmigranten in Nederland.

⁴¹ NOS (2016), De Polen vinden het welletjes in het Westland. www.nos.nl, 19 november 2016.

⁴² Voor een volledige beschrijving van het doelgroeppregister, zie: <https://www.uwv.nl/werkgevers/werknemer-met-uitkering/werknemer-heeft-wajong-of-valt-onder-participatiewet/detail/doelgroeppregister>

⁴³ VGN, (2016), Verdringing op arbeidsmarkt voor mensen met een beperking. <http://www.vgn.nl/artikel/23966>

⁴⁴ SCP (2016), De laagopgeleiden van de toekomst: meer dan een scholingsprobleem.

⁴⁵ Astri (2012), Aansluiting vraag en aanbod laaggeschoold werk.

Transparantie niet altijd optimaal

Dat vraag en aanbod elkaar niet weten te vinden kan ook komen door een gebrek aan transparantie⁴⁶:

- Werkgevers en werkzoekenden gebruiken lang niet altijd dezelfde zoekkanalen. Werkgevers zoeken vooral via hun informele netwerk en uitzendbureaus, terwijl werkzoekenden voornamelijk zoeken via internet en open sollicitaties;
- Werkzoekenden missen soms ook de focus in het zoeken naar werk, zeker na een periode waarin het niet gelukt is om werk te vinden. Na een serie afwijzingen weten ze niet meer waar nog kansen liggen. In de praktijk blijven werkzoekenden vaak zoeken naar het werk dat ze deden voordat ze werkloos raakten. Bij werkzoekenden die uit zijn op een baan in de economisch-administratieve richting is het bijvoorbeeld van belang dat ze zich breder oriënteren en ook naar andere richtingen kijken.
- Niet-werkende werkzoekenden met een uitkering zijn geregistreerd bij UWV en/of gemeente. Door verschillende oorzaken is een snelle selectie van kandidaten voor functies bij werkgevers niet altijd mogelijk. Zo zijn werkzoekenden zelf verantwoordelijk voor hun registratie en eventuele aanpassingen daarin (bv. als ze werk hebben gevonden). Vaak schrijven ze zich in voor het beroep wat ze eerder hebben uitgeoefend of waarvoor ze opgeleid zijn, waardoor niet duidelijk is of ze ook openstaan voor andere (meer kansrijke) richtingen. Daarnaast heeft ook de Wet werk en zekerheid (Wwz) consequenties voor selectie van kandidaten. Als Wwz'ers momenteel een baan accepteren voor een lager loon of minder uur dan voorheen, dan blijven zij vaak nog enige tijd ingeschreven bij UWV terwijl zij in feite niet meer beschikbaar zijn voor werk.

Tot slot

In deze analyse is duidelijk geworden dat de groep laagopgeleiden niet uniform is. Er zijn laagopgeleiden die werken op een vast contract. Aan de andere kant zijn er laagopgeleiden die niet werken. Een deel van hen is ook niet (meer) op zoek naar werk. Tussen deze uitersten zijn er werkenden met een flexibel contract, wat bij laagopgeleiden vaker de vorm heeft van een oproep of uitzendcontract dan gemiddeld. Ook zijn er werkloze laagopgeleiden die actief naar werk zoeken. Een deel ervan, met name de Wwz'ers, slaagt daar ook regelmatig in maar deze groep heeft wel een grotere kans op herhalingswerkloosheid dan middelbaar en hoger opgeleiden.

Er zijn zeker kansen op werk voor laagopgeleiden. In de techniek, transport en logistiek en in de agrarische beroepen zijn de kansen het grootst, al is het werk in de agrarische beroepen vaker tijdelijk. Het gaat bij deze kansrijke richtingen wel vaak om beroepen met een sterk fysieke component. In de administratie zijn de kansen op werk het laagst. Voor deze groep is het belangrijk om te kijken naar andere (meer kansrijke) richtingen.

De uitkomsten van deze analyse zijn vertaald in een praktijkgids met praktische aanknopingspunten voor adviseurs en klantmanagers die laagopgeleiden helpen bij het vinden van werk. Deze verschijnt gelijktijdig met dit rapport.

⁴⁶ Astri (2012), Aansluiting vraag en aanbod laaggeschoold werk.

Literatuur

Astri (2012), Aansluiting vraag en aanbod laaggeschoold werk. Onderzoek onder werkzoekenden, werkgevers en uitvoerders. Leiden: *AStri* Beleidsonderzoek en -advies.

Berenschot, ADP & Performa Uitgeverij (2016), HR-trends 2016-2017. Deel 1: De functie van HR.

CBS (2017), Arbeidsparticipatie en afstand tot de arbeidsmarkt 2015. Den Haag: CBS.

CBS (2016), Maatwerktabellen. Werkzame en werkloze (beroeps)bevolking naar diverse kenmerken, uitgesplitst in onderwijsvolgend en niet-onderwijsvolgend.

CBS (2017), Hoogopgeleide flexwerker stroomt vaker door naar vast. Den Haag: CBS.

CBS (2017), Statline, Diverse tabellen zoals Arbeidsdeelname (kerncijfers), Werkzame beroepsbevolking (naar beroep en bedrijf) en Werknemers (combibanen).

Conclusr Research in opdracht van ABU en NBBU (2017), Flexmigranten in Nederland. Onderzoek 2016. Breda: Conclusr Research.

CPB (2015), Baanpolarisatie in Nederland. Den Haag: Centraal Planbureau.

CPB (2016), Vraagstukken rond werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2016), Essay Perspectief op de onderkant van de arbeidsmarkt. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Deloitte (2014), De impact van automatisering op de Nederlandse arbeidsmarkt. Amstelveen: Deloitte.

DNBulletin (2016), Arbeidsmarkt ruimer dan werkloosheid doet vermoeden. Amsterdam: De Nederlandsche Bank.

NOS (2016), De Polen vinden het welletjes in het Westland. www.nos.nl, 19 november 2016.

Platform31 (2015), Trickle down in de stad. Den Haag: Platform31.

RIVM (2016), Gezondheid werkt. In: Ministerie Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2016), Essay Perspectief op de onderkant van de arbeidsmarkt. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

ROA (2016), ArbeidsmarktInformatieSysteem, diverse kenmerken werkenden, gemiddelde 2014-2015.

SCP (2017), Leren van verschillen. Opleidingsverschillen in de vrouwenemancipatie. Den Haag: SCP.

SCP (2016), Aanbod van Arbeid 2016. Werken, zorgen en leren op een flexibele arbeidsmarkt. Den Haag: SCP

SCP (2016), De laagopgeleiden van de toekomst: meer dan een scholingsprobleem. In: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2016), Essay Perspectief op de onderkant van de arbeidsmarkt. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

SER (2017), Toekomst van werk. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.

TIER/Platform31 (2014), Voortijdig schoolverlaten. Amsterdam: TIER/Platform31.

TNO (2017), NEA Benchmarktool.

UWV (2016), Vacatures in Nederland 2015. Amsterdam: UWV.

UWV en Panteia (2017), Arbeidsmarktanalyse 2017. Amsterdam: UWV.

UWV (2017), Het doelgroepregister. <https://www.uwv.nl/werkgevers/werknemer-met-uitkering/werknemer-heeft-wajong-of-valt-onder-participatiewet/detail/doelgroepregister>

VGN, (2016), Verdringing op arbeidsmarkt voor mensen met een beperking. <http://www.vgn.nl/artikel/23966> . Utrecht: Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland

Colofon

Uitgave

UWV *Afdeling Arbeidsmarktinformatie en -advies*

Postadres

Postbus 58285
Postcode 1040 HG Amsterdam

Inlichtingen

mechelen.vanderaalst@uwv.nl
suzanne.ijzerman@uwv.nl

Auteurs

Mechelien van der Aalst
Suzanne IJzerman

Disclaimer

Alles uit deze uitgave mag worden overgenomen, echter uitsluitend met bronvermelding.

UWV © 2017

